

A SZÍNHÁZI REFORM SZEMLÉLTETÉSE

Goldoni alkotói fejlődésének mozgalmas, drámai állomása az 1750. év. Ebben az évben kerül nyomdába első, a Bettinelli Kiadónál megjelent komédiakötete, melynek Előszavában a szerző magvas eligazítást ad színházi poétikájáról, a Világ és a Színház dialektikus kapcsolatáról. A komédiáiról a világban szerzett élményeiből táplálkozva, a változatos jelenségeket, emberi karaktereket megfigyelve gyűjti össze szórakoztató és tanulságos komédiáinak témáit. A Színház pedig arra tanítja, hogyan kell a Világban megfigyelt jellemeket, szenvedélyeket, cselekvéseket színesen megrajzolni és a színpadon oly árnyaltan megjeleníteni, hogy azok hassanak az emberi lélekre, s a nézőben csodálatot vagy nevetést ébresszenek.

Goldoni kiindulópontja a Természet. „A Természet egyetemes és megbízható tanítómestere annak, aki jól megfigyeli - állapítja meg. - Amit a Színház bemutat, annak a Világban történő dolgok lenyomatának kell lennie. A komédiát nézve úgy kell éreznünk magunkat, mintha baráti társaságban vagy családi körben beszélgetnénk...”

További jelentős fordulat következik be akkor, amikor *Erede fortunata* (Szerencsés örökös) című komédiájának bukása után kiderül, hogy színházában a következő évadra a páholybérletek nem keltek el. Hogy a Teatro Sant'Angelo társulatát a csódtól megmentse mint házi szerző vállalja, hogy a következő, 1750-51-es évadban tizenhat vadonatúj komédiát ír. Fogalmát megtartotta. Az évadot a tizenhat újdonság egyike, *A komédiaszínház*, e valójában három felvonásra tagolt, „cselekménybe foglalt poétika” nyitotta meg.

A megújított komédia megkövetelte a színpadi előadásmód megújítását is. Goldoninak színházi reformtevékenysége során két tényezővel, a színészekkel és a közönséggel kellett számolnia. Hogy meghirdetett elveihez következetes maradhasson, le kellett küzdenie a színészek ellenállását és együttműködésre kellett bírnia őket; különösen a közönség rokonszenvének megnyerésére fordított gondot. Ehhez széles körben kellett ismertetnie újító alapelveit, ezért született meg *A komédiaszínház* című komédiamanifesztum, amelyben drámai formában ütköznek meg egymással a régi, a commedia dell'arte játékmániai és az új komédia jellemzői, és választ kapunk arra a kérdésre is, hogy miért kell az új színjátszásnak felül-kerelkednie.

Az egyszerű cselekmény - Molière *Versailles-i rögtönzés* című komédiájára emlékeztetőn - a Girolamo Medebac vezette velencei színtársulat életét eleveníti meg - színházi gyakorlat közepette, a „színház a színházban” keretei között mutatja be az egyes színészeket. Éppen *A fiával* versengő *apa* című bohózat próbája folyik, és az egymás után érkező színészek vallomásaiból ellentmondásos kép rajzolódik ki. Placida, a primadonnaszavai jelzik: világ már ráunt arra, hogy a színpadon mindig ugyanazokat a szavakat hallja, ugyanazokat a játékfordulatokat lássa. Ugyanakkor Tonino a maszkkomédiások panaszána ad hangot amiatt, hogy a jellem-vígjáték a feje tetejére állította a komédiásmesterség szabályait. A rögtönzéshez szokott szerencsétlen komédiás - így Tonino - arra kényszerül, hogy előre megírt szöveget magoljon, élete pedig folytonos reszketés, mert ha színpadra lép, rögtön az jut eszébe: nem tudja elég jól szerepét és belesül.

A próba Orazióknak, a társulatvezetőnek alkalmat ad arra, hogy észrevételeket tegyen, és színészeit, valamint Leliót, a commedia dell'arte-hagyomány megcsontosodott figuráját, majd a később érkező, fennhéjázó énekvirtuózt, Eleonórát megismertesse a valóság, természetes színészi játékmóddal. A színházi előadás lényeges mozzanatainak megvilágítása utána próba újakezdődik, és a komédia a társulatvezető és színészei öszezegő beszélgetésével zárul.

A szerző színészeit valóságos és köznapi dimenzióban mutatja be, így a cselekmény előrehaladtával azok teljes természetességgel lépnek át a valóságot tükröző színpadi fikcióból a „színház a színházban” játék kettős színpadi fikciójába. A játéknak ez a mozgása a való és a valóság, a realitás és a fiktiiv sikk közötti töretlen, és eredetiségében Pirandello *Hat szerep keres egy szerzőt* című komédiájának a dramaturgiáját előlegezi.

Nyerges László

CARLO GOLDONI A KOMÉDIASZÍNHÁZ

(Il Teatro comico)

Színmű három felvonásban

Fordította: NYERGES LÁSZLÓ

Tutte le opere di Carlo Goldoni
II. k. Mondadori, Milánó, 1935 alapján

A SZERZŐ AZ OLVASÓHOZ

Ez a színmű, amelynek *A komédiaszínház* címet adtam, nem annyira komédia, inkább komédiáimhoz írott előszónak tekinthető. A velencei kiadás második kötetében kapott helyet, mivel megírását az első kötet megjelenése után fejeztem be. Ezt követően, 1751-ben, a kiadónak Torinóból küldött levelemben közöltem, hogy ha lehet, szívesen tenném ezt a művem, mintegy előszóként, a teljes kiadás elejére, és most, hogy e kívánságom teljesült, igen elégedett vagyok.

Amikor megírtam ezt a színművet, fel akartam hívni általa a figyelmet azokra a hibákra, amelyeket óvatosan elkerültem, valamint azokra az elvekre, amelyekre komédiáim írásakor támaszkodtam. Az előszó műfaja és a jelen színmű között nincs nagy különbség, legfeljebb annyi, hogy holmi bevezetővel könnyen untathattam volna olvasóimat, így viszont a cselekmény fordulatai révén talán sikerül ébren tartanom az érdeklődést. Nem kívántam mások számára szabályokat előírni; céltom az volt, hogy összefoglaljam mindazt a tapasztalatot, amelyet hosszas megfigyeléssel és gyakorlat útját szereztem, és amelyet ma már teljes biztonsággal hasznosítok. Komédiáim fogadtatása a közönség részéről talán kellően bizonyítja igazamat. Szeretném, ha azok a személyek, akik színdarabírássra adják a fejüket, másokkal is megosztanák tapasztalataikat, és ezzel elősegítenék a művészetek fejlődését is.

Ugyanígy szívesen venném, ha valamely nemes lélek itt, Olaszországban túlszárnyalná munkásságomat, és a lehangyatlott olasz színházat ellátná jó komédiákkal, amelyek minden rend és szabály nélkül összehányt jelenetek helyett valóban érdemes színművek lennének.

Én pedig, bár egyesek úgy vélik, tanítómesternek csaptam fel, soha nem fogom szégyellni, hogy másvalakitől tanuljak, ha az képes rá, hogy tanítson. Ezt a komédiát 1750-ben, az őszi, évadnyitó estén mutattam be. A műsorban szerepelek mindazok a köszöntők, amelyekkel a komédiások az évadnyitás alkalmával üdvözölni szokták a közönséget. Ezeket a betéteket elhagytam, mivel feleslegesnek bizonyultak.

Alkalmazkodni kívántam a kialakult szokásokhoz, és kedvében akartam járni a társulatnak, főleg pedig a maszkoknak; ezért először mindennapi viseletben és fedetlen arccal léptem fel őket, hogy aztán színpadi kosztümben és álarcban küldjem őket színpadra. Ezt a megoldást azonban később elvettem, és most, hogy komédiám új kiadásban jelenik meg, minden szereplőnek saját nevet adtam; komédiámszínben csak akkor hivatok őket, amikor a komédia képzeletbeli próbáján szerepet alakítanak. Ez a változtatás csak utólag jutott eszembe, következőképpen a Bettinelli-féle kiadás tökéletlensége még szembe-tűnőbbé válik.

Személyek

ORAZIO, a társulat igazgatója, a komédiában Ottavio
PLACIDA, primadonna, a komédiában Rosaura
BEATRICE, második színésznő
LELIO, író
ELEONORA, énekesnő
VITTORIA, színházi mindenés, a komédiában Colombina
EUGENIO, második szerelmes, a komédiában Florindo
TONINO, velencei figura, a komédiában Pantalone
PETRONIO, a komédiában Dottore
ANSELMO, a komédiában Brighella
GIANNI, a komédiában Arlecchino
SÚGÓ
Az énekesnő szolgálja, aki szóhoz jut
Színházi szolgák, akik nem jutnak szóhoz

Egyetlen szín maga a színház, ahol a komédiákat játsszák, színpaddal, szobabelsővel, nappali világításban, fény nélkül, közönség nélkül

ELSŐ FELVONÁS Első jelenet

Felmegy a függöny, és közben megjelenik Orazio és Eugenio

ORAZIO *(a színpad felé)* Megállni, megállni; ne nyúljanak a függönyhöz!
EUGENIO De Orazio úr, miért nem engedi, hogy felmenjen a függöny?
ORAZIO Ahhoz, hogy a komédia harmadik felvonását próbáljuk, nincs szükség felhúzott függönyre.
EUGENIO Leeresztett függönnyel nem lehet próbálni.
ORAZIO Majd meglátja, hogy lehet. Nekem gondolnom kell arra is, ami másnak eszébe sem jut. Engedjék le a függönyt.
EUGENIO *(a színpad felé)* Megálljanak! Ha a függönyt leeresztjük, semmit sem lehet majd látni; pedig a próbához világításra lesz szükség.
ORAZIO Akkor mégiscsak jobb, ha felhúzzák. *(A színpad felé)* Húzzák csak fel. Nincs pazarolni való gyertyának.
EUGENIO Ez igen. Éljen a takarékosság.
ORAZIO Bizony, barátom, ha nem takarékoskodnánk, hamar tönkremennénk. A színészeknek mindig üres a zsebük, mert amit megkeresnek, azonnal el is költik. Jó, ha találni közülük egyet-kettőt, aki adósság nélkül kezdi a szezont. Hol jól megy a dolguk, hol meg szűkölködnek.
EUGENIO Megtudhatom, miért ellenezte, hogy felhúzzák a függönyt?
ORAZIO Mert szeretném megakadályozni, hogy illetéktelenek a próbán a szájukat tátsák.
EUGENIO A társulatot már megismerhették, így a kíváncsiság bizonyára lecsillapult.
ORAZIO De itt vannak az új színészek.
EUGENIO Ez igaz. Azt már valóban nem szabad engedni, hogy a próbákon meglessék őket.
ORAZIO Ha valakit meg akarunk kedveltetni, a közönséget kíváncsivá kell tenni, és ahhoz, hogy megismerjék, a színésznek nem nagy, de hálás szerepet kell adni.
EUGENIO Mégis akadnak színészek, akik a szerzőktől azt kérik, hogy a szöveg javát nekik írják.
ORAZIO Rosszul teszik, nagyon rosszul. Ha jól is játszanak, mutatják a közönséget, ha pedig rosszul, még fel is dühítik.
EUGENIO Csak vesztegetjük az időt, de nem megyünk előre. A tisztelt kollégák késlekednek.
ORAZIO A színészek már ilyenek: sokáig szeretnek lustálkodni.
EUGENIO Inkább a próba az, ami elrettentti őket.
ORAZIO Pedig a komédiásból a próbákön lesz vérbeli színész.
EUGENIO Megjött a primadonna.
ORAZIO Nem kis dolog, hogy elsőnek érkezett. A primadonnának legnagyobb baja, hogy váratnak magukra.

Második jelenet

Előbbiek és Placida

PLACIDA Megjöttem, elsőként érkeztem. A tisztelt hölgyek még nem mutatkoznak? Orazio, ha sokat késnek, én távozom.
ORAZIO Drága hölgyem, alighogy megérkezett, máris nyugtalanodik. Legyen türelemmel, higgye el, erre mindkettőnknek szüksége van.

PLACIDA Kérem, értesítsenek, ha majd mindnyájan együtt lesznek.
EUGENIO *(Orazióhoz)* Hallja? Így beszél egy primadonna.
ORAZIO *(Eugenióhoz)* Majd kellő tapintattal megszelídítjük. *(Fenn)* Asszonyom, azért kértem, hogy a többiek érkezése előtt fáradjon ide, mert szeretném, ha a társulat jövőjéről beszélgetnénk.
PLACIDA Ha nem tévedek, maga a társulat vezetője. Rendelkezzék úgy, ahogy akar.
ORAZIO Igaz, hogy módomban áll utasítani, de szeretnék mindenkit elégedettnek látni, különösen kegyedet, akit annyira tisztelek.
EUGENIO *(halkan Orazióhoz)* Éppen tőle akar tanácsot kérni?
ORAZIO *(halkan)* Nálam ez elvi kérdés: mindenkit meghallgatok, végül teszem, amit jónak látok.
PLACIDA Orazio úr, milyen darabot játszunk holnap este?
ORAZIO A legújabbat. Címe: Az apa fiának versenytársa. Tegnap az első és második felvonást próbáltuk, ma a harmadikat vesszük.
PLACIDA A próbát elkezdhetjük, de a holnap esti előadásban egyáltalán nem bízom.

EUGENIO *(halkan Orazio felé)* Hallja, hogy ellenkezik?
ORAZIO *(halkan vissza Eugenióknak)* Majd még meggondolja. *(Fenn)* Mit gondol, asszonyom, milyen egyéb színdarabot tűzhetnénk műsorra?
PLACIDA A szerző, aki a komédiákat szállítja, ebben az évben már tizenhat darabot készített számunkra; vadonatúj, mind jellemvígjáték, és a szöveg is rendelkezésünkre áll. Vegyünk ezek közül egyet.
EUGENIO Egy év leforgása alatt tizenhat darab? Szinte hihetetlen.
ORAZIO Valóban, mind elkészült. Vállalta, hogy megírja, és úgyis tett.
EUGENIO Mi a tizenhat komédia címe, amit egy év alatt írt?
PLACIDA Figyeljen csak: A komédiaszínház, Női érzékenység, A kávéház, A hazug, A hízelgő, A költők, Pamela, A jó ízlésű lovak, A játékos, Az igaz barát, Orvos és szerelem, Az okos asszony, A szemtelen vitéz és az ismeretlen nő, Tisztességes kalandor, Az ingatag asszony, Női pletykák.
EUGENIO Ezek között nem szerepel az, amit holnap este kellene játszsanunk. Talán nem azonos a szerző személye?
ORAZIO De igen, csak olyan darabról van szó, melyet a szerző nem sorol a komédiák közé: az egész csak egyszerű farce.
PLACIDA Nem értem, miért játszunk farce-ot, amikor bemutatathatnánk egyik jól sikerült komédiáját?
ORAZIO Azért, mert két komoly szerepre, egy női és egy férfi szerepre nincs színésznőnk. Várjuk őket, de ha nem érkeznek meg, jellemvígjátékhoz hozzá sem foghatunk.
PLACIDA Ha commedia dell'arté adunk, nagyon ki kell tennünk magunkért. Az emberek már torkig vannak azzal, hogy mindig ugyanazt lássák, ugyanazt hallgassák. Arlecchino még ki sem nyitotta a száját, a közönség már tudja, mit fog mondani. Ami engem illet, kijelenthetem, hogy csak nagyon kevés régi komédiában vagyok hajlandó fellépni. Rendkívül tetszik az új játéktípus, oda vagyok érte. Holnap este még játszom, mert a darab, ha nem is jellemvígjáték, de legalább jól van megszerkesztve, és hatásosak az érzelmes részek. Amennyiben pedig nem egészül ki a társulat, le kell, hogy mondjanak rólam.
ORAZIO Azért mégis...

Harmadik jelenet

Orazio és Eugenio

EUGENIO Megpukkadok a nevetéstől.
ORAZIO Maga csak nevéssen, én majd káromkodom.
EUGENIO Nem maga mondta, hogy türelmesnek kell lenni?
ORAZIO Valóban, a türelemre szükség van, de a méreg megöl.
EUGENIO Megjött Pantalone.
ORAZIO Drága barátom, legyen olyan jó, szóljon a hölgyeknek.
EUGENIO Azonnal indulok. Tudom, hogy vagy az ágyban, vagy tükör előtt találok őket. Igazán csak két dolog érdekli őket: a lustálkodás és a szépipítekezés. *(Ei)*

Negyedik jelenet

Orazio és Tonino

ORAZIO Jó reggelt, Tonino!
TONINO Tisztetelem, uram.
ORAZIO Valami baja van? Zavartnak látszik.

TONINO Magam sem tudom. Félek, hogy lázam van.
 ORAZIO Mutassa csak, megnézem a pulzusát.
 TONINO Tapogassa meg, uram, legalább majd megmondja, szabályosan ver-e vagy kihagy.
 ORAZIO Lába nincs, de a pulzusa igen gyors, egészen biztosan bántja valami.
 TONINO Megmondom én, mi a bajom. Félek, és nem találok a helyem.
 ORAZIO Fél? Ugyan mitől?
 TONINO Kedves Orazio úr, hagyjuk a tréfát, és beszéljünk komolyan. A jellemvígjáték tönkretette a mesterségünket. Az a szerencsétlen komédiás, aki a commedia dell'artén nőtt fel, és jól vagy rosszul, de rögtönzött, ahogy eszébe jutott, most, amikor arra kényszerül, hogy írott szöveget magoljon és adjon elő, ha törődik saját reputációjával, el kell, hogy gondolkodjék felette, s erejét nem kímélve meg kell tanulnia. Es ha új darabban játszik, minden pillanatban remeghet attól, hogy belesül, vagy hogy nem lesz képes megcsinálni a figurát.
 ORAZIO Az igazság valóban az, hogy az új előadásmód nagyobb fáradsággal jár, és több figyelmet igényel, de mennyivel nagyobb az ünneplés, melyben a színészt részesítik! Mondja meg őszintén, a commedia dell'artében kapott-e valaha annyi tapsot, mint amennyivel Az okos férfi, Az ügyvéd vagy A két iker előadásán Pantalone szerepében ünnepelelték?
 TONINO Ez nagyon jólesett, de állandó rettegésben élek. Azt hiszem, a mércét nagyon magasra helyezték; eszembe jutnak Tasso szavai:
 Minél magasabbra emelkedik szárnyunk,
 Annál fenyegetőbb lefelé bukásunk.
 ORAZIO Így ismeri Tassót? Látszik, hogy otthonos Velencében, és tudja, mennyire rajonganak itt érte. Csaknem mindenki az ő verseit mondogatja.
 TONINO Ami Velencét illeti, való igaz, nehezen hoznak zavarba.
 ORAZIO Fiatalemberként bizonyára kellemes napokat töltött itt?
 TONINO De mennyire! Mindent kipróbáltam.
 ORAZIO Az asszonyoknál is szerencséje volt?
 TONINO Ha ama szép hölgyekre gondolok, Emlékemben rajzanak a jó napok.
 ORAZIO Brávo, Pantalone úr, elragadó ez a szellemesség, ez a jó kedély! Gyakran hallom önt énekelni.
 TONINO Igen, uram, amikor nincs pénzem, mindig énekelek.
 ORAZIO Tegyen hát egy szívességet! Amíg a többiek megérkeznek, énekeljen nekem egy canzonét.
 TONINO Három órai tanulás után azt akarja, hogy még énekeljek?
 Ért-se meg, jó uram, nem lehetek szolgálatára.
 ORAZIO Ugyan már, egyedül vagyunk, senki nem hall bennünket.
 TONINO Most valóban képtelen vagyok rá. Majd egy másik alkalommal.
 ORAZIO Szerezze meg ezt az örömet, kérem. Valóban szeretném tudni, milyen a hangja.
 TONINO És ha megfélemlőnek találja, énekelhetek a színpadon is?
 ORAZIO Miért ne?
 TONINO Tudja mit? Pantalont játszom, de nem vagyok énekes. Ha az akartam volna lenni, nem vettem volna fel ezt a kényelmetlen szakált. (E)

Ötödik jelenet

Orazio, majd Vittoria

ORAZIO) Most így beszél, de majd hajlik még. Ha szükség lesz rá, biztos vagyok benne, hogy énekelni fog.
 VITTORIA Üdvözlöm, Orazio úr.
 ORAZIO Oh, Vittoria, szolgálja vagyok, kegyedre mindig lehet számítani.
 VITTORIA Szívesen teljesítem a kötelességem, és hogy ez mennyire így van, be is bizonyítom: minthogy a komédiában, amit majd ma próbálunk, csupán egy nyúlfarknyi szerepem van, rátettem a kezem egy másikra, és most azt tanulom.
 ORAZIO Elragadó, igazán nagyszerű. Honnan is való az a szerep?
 VITTORIA Catto szerepe a Tisztességes lányból.
 ORAZIO Ah, ah, szereti ezt a férfikopasztó figurát?
 VITTORIA A színpadon igen, az életben nem.
 ORAZIO Hát, akár így, akár úgy, a nők mindig megkopasztják a férfiakat.
 VITTORIA Valamikor valóban így volt, manapság azonban alig akad ilyen balek.
 ORAZIO Pedig ma is lehet látni fiatalembereket, akikről még a bőrt is le-nyúzták.
 VITTORIA Megmondom, miért? Önnek elárulom. Mindenekelőtt azért, mert kevés a kopasztani való. Pedig szükség lenne egyre a vacsorá-

kon, egyre a színházi estéken vagy a kaszinóban, a felvonulásokon. Nekünk, szegény asszonyoknak olykor csak néhány kopott madár jut, és rossz esetben nekünk kell ezeket az ágrólszakadtakat felöltöztetni.
 ORAZIO Kegyed is öltöztetett már fel ilyen alakot?
 VITTORIA Sajnálom, hogy ilyen együgyűnek tart.
 ORAZIO Bizonyára nem kell félteni magát; végül is színésznő a mestersége.
 VITTORIA Eleget tapasztaltam már ahhoz, hogy ne tudjanak átejtieni. Ami pedig a színésznői mesterséget illeti, nagyon sok pályatársnőm van, aki egy helyben topog, miközben számos háziasszony ezerszer többet tud az életről, mint mi.
 ORAZIO Eszerint, ha óvatosak akarunk lenni, nőnek kell születni.
 VITTORIA Így igaz. De tudja, hogy miért bizalmatlanok az asszonyok?
 ORAZIO Miért?
 VITTORIA Mert a férfiaktól csak rosszat tanulnak.
 ORAZIO Ami annyit jelent, hogy ha nem volnának férfiak, minden nő ártatlan lenne.
 VITTORIA Nem vitás.
 ORAZIO Mi, férfiak pedig akkor lennénk ártatlanok, ha a nők nem léteznének.
 VITTORIA Átkozott csirkefogók.
 ORAZIO Ördögi boszorkányok.
 VITTORIA Végül is mi lesz? Próbálunk vagy nem próbálunk?
 ORAZIO Még várunk kell a két színésznőre és Arlecchinóra meg Brighellára.

Hatodik jelenet

Anselmo és a fentiek

ANSELMO Brighella, szolgálatára., uram.
 ORAZIO Rendben van.
 ANSELMO Mostanáig egy színpadi szerzővel beszélgettem.
 ORAZIO Szerzővel? Milyen műfajban tevékenykedik?
 ANSELMO Vigjátékíró.
 VITTORIA Nem Lelio a neve?
 ANSELMO Valóban Lelióknak hívják.
 VITTORIA Felkeresett engem is, és amint megláttam, már tudtam, hogy foglalkozására nézve csak költő lehet az illető.
 ORAZIO Miből találta ki?
 VITTORIA Olyan nyomorult és olyan jókedvű volt.
 ORAZIO Ezekből a jelekből következtetett arra, hogy költővel van dolga?
 VITTORIA Igen. A költők nyomorúságukban a múzsákkal szórakoznak, és állandóan jókedvűek.
 ANSELMO Ez másokra is jellemző.
 ORAZIO Igazán? És kikre?
 ANSELMO A színészekre.
 VITTORIA Így igaz. Ha pénz híján vannak, mindenüket eladják, zálogba csapják csakhogy a jó mulatságokról ne <elljen lemondaniuk.
 ANSELMO Sokan közülük az utolsó fillérig eladósodnak, de olyan elszántan járnak-kelnek a világban, mint a keresztes lovagok.
 ORAZIO Elnézést, de nem volna szabad így beszélni. A színészek között sok gazember akad, de ilyeneket a világon másutt is bőven lehet találni, mindenfajta mesterség tele van velük. A színésznek, miként a többi embernek, becsületosnak kell lennie, kötelességtudónak, tisztességesnek, és becsülnie kell az erényt.
 ANSELMO A színész rendelkezhet mindenféle jó tulajdonsággal, kivéve egyet.
 ORAZIO Es melyik legyen az?
 ANSELMO A takarékoság.
 VITTORIA Mint ahogy érvényes ez a költőre is.
 ORAZIO Mégis, ha valaki, akkora színész rászorul a takarékoskodásra, hiszen ez a mesterség számtalan viszontagsággal jár, a jövedelem mindig bizonytalan, bármikor érheti szerencsétlenség.
 ANSELMO Meghallgatjuk ezt a költőfélet?
 ORAZIO Semmi értelme.
 ANSELMO Ugyan már. Legalább kíváncsiságból hallgassuk meg!
 ORAZIO Csupán kíváncsiságból nem hallgatnám meg. A tanult emberek iránt tisztelettel kell viseltetnünk. De ha már annyira akarják, szívesen meghallgatom, és ha valami épkezláb ötlettel áll elő, azon leszek, hogy megvalósítsam.
 VITTORIA Nem fog ez a háziszervezőnek rosszul esni?
 ORAZIO Egyáltalán nem, jól ismerem őt. Neheztelne, ha ez a Lelio úr becsmérelné az alkotásait; ha azonban kellemes embernek, bölcs és mértéktartó kritikusnak bizonyul, meglátja, jó barátok lesznek.
 ANSELMO Megyek hát és idevezetem.
 ORAZIO Helyes. És kérem, szóljon a többieknek, fáradjanak ide, és legyenek jelen a beszélgetésen. Szeretem, ha mindenki elmondja a

véleményét. Bár a darabírás képességével a színészek nincsenek megáldva, tapasztalatokban annyira gazdagok, hogy el tudják választani a jót a rossztól.

ANSELMO Vannak olyanok is, akik a darabot saját szerepük szempontjából ítélik meg. Ha a szerep rövid, azt állítják, hogy a darab rossz. Mindenki főszerepet akar játszani, a komikus színész pedig akkor elégedett, ha hallja a nevetést és a tapsot.

Ha a nézőtéren zúg a kacagás,
Akkor megy mennybe a komédiás. (E)

Hetedik jelenet

Orazio és Vittoria

ORAZIO A szokásos versikék. Egykor minden jelenet ezekkel végződött.

VITTORIA Nagyon igaz; minden dialógus rövid verssel zárult. A szereplők egyszerre költővé változtak.

ORAZIO Manapság, hogy változott az ízlés, ilyen verseket ritkán hallani.

VITTORIA Sok az újdonság a színház világában!

ORAZIO Miként vélekedik kegyed: jól vagy rosszul cselekedett, aki ezt a sok újdonságot kitalálta?

VITTORIA Olyan kérdés ez, amely nem tartozik rám. Mivel azonban látom, hogy a közönség szívesen fogadja, azt hiszem, inkább helyesen, semmint helytelenül járt el az újító. Mondom ezt annak ellenére, hogy velünk rosszat tett, mert rengeteg a tanulnivaló, önnel viszont jól cselekedett, mert a bevétel folytonosan nő. (E)

Nyolcadik jelenet

Orazio, majd Gianni

ORAZIO Mindenki csak a bevételre gondol, de senki nem törődik azzal, milyen összegré rúgnak a kiadásaim. Ha egyetlen évad nem sikerül, a direktornak befellegzett. Na de itt jön Arlecchino.

GIANNI Orazio úr, minthogy abban a szerencsében részesültem, hogy szerény képességeimmel elősegíthetem tevékenységét, íme, eljöttem, hogy kitüntessen figyelmével.

ORAZIO Legyen üdvözölve, Gianni úr. (Magában) Most nem tudom, hogy a második zanni módján szól-e, avagy azt hiszi, hogy jól beszél.

GIANNI Felszólítottak, hogy jelenjek meg az összejövetelem, és én ide-siettem. Éppen a kávémérésben szürcsölgettem kávémat, és hogy ne várakoztassam, sietségemben a bögrém is darabokra törtem.

ORAZIO Sajnálom, hogy ily kellemetlenségnek voltam okozója. GIANNI Igazán nem tesz semmit. Post factum nullum consilium. ORAZIO (magában) Van humorérzéke. (Fenn) Mondja, Gianni úr, hogy tetszik magának Venecia?

GIANNI Egyáltalán nem rajongok érte.

ORAZIO Ugyan már miért nem?

GIANNI Mert tegnap este belezuhantam a kanálisba.

ORAZIO Szegény Gianni, hogyan történhetett meg ilyesmi magával?

GIANNI Hallgassa csak meg! Minthogy a ladik...

ORAZIO De hisz maga toszkán tájszólásban beszél!

GIANNI Ameddig ki nem töröm a nyelvem.

ORAZIO A második zanni sohasem beszél toszkánul.

GIANNI Mondja meg akkor ön, uram, milyen nyelvezeten szólaljon meg a második zanni?

ORAZIO Bergamói tájszólásban kellene beszélnie.

GIANNI Kellene, azt magam is tudom, hogy kellene. De valójában hogyan beszél?

ORAZIO Azt én sem tudom.

GIANNI Először tanulja meg, hogyan beszélnek az Arlecchinók, azután kezdjen csak kijavítani bennünket. (Derűsen dudorászva) La lara, la lara, la lara.

ORAZIO (magában) Még engem is megnevettet! (Fenn) Mesélje már el, hogyan került a vízbe?

GIANNI Amikor egy gondolából kiszállni készülődtem, egyik lábammal a földön, másikkal a gondola szegélyén, a bárka megbillent, és én bergamóiból velenceivé keresztelődtem.

ORAZIO Kedves Gianni, holnap este új darabmal kell bemutatkoznunk.

GIANNI Állok elébe: fapofa, szertelen modor, semmi félelem. ORAZIO Jól jegyezze meg, hogy már nem a régi módon játszunk. GIANNI Nem, mi már az új stílust játszunk.

ORAZIO Feltámadt a jó ízlés.

GIANNI Ami jó, az jó a bergamóiaknak is.

ORAZIO A hallgatóság egyre igényesebb lesz.

GIANNI Ön mindent megtesz, hogy megfélemlítsen, de nem tesz semmit. A szerepem szerint nevetetnem kell, és ha másokat kell nevetetnem, először nekem kell nevetnem, ezért hát nemis aggodalmas-kodom. Lesz, ahogy lesz. Azén nagyszerű közönségetől mindössze annyit kérek, hogy ha játékomért almával akar jutalmazni, ne nyerszet, hanem sültet ajándékozzon.

ORAZIO Dicsérem az őszinteségét. Ha másról lenne szó, azt mondanám, hogy vakmerő, de Arlecchino esetében ez a derűs jókedv igazi érték.

GIANNI Audaces fortuna juvat, timidusque és így tovább.

ORAZIO Most még meg kell hallgatnom egy szerzőt, utána pedig szeretnék néhány jelenetet próbálni.

GIANNI Ha poétára van szüksége, itt vagyok én.

ORAZIO Maga valóban poéta?

GIANNI De mennyire, hogy az vagyok!

Örülthöz illik a hármas erény:

Zenélek, festek, s életem költemény. (E)

ORAZIO Nagyon helyes. Arlecchinónak még a verseit is meg lehet bocsátani. A többiek pedig csak késlekednek, úgy látszik, tapsra várnak. Mennyi türelem kell a társulatvezetéshez! Ki nem hiszi, tegyen próbát, és fogadok, egy hét múlva magától odébb áll. (E)

Kilencedik jelenet

Beatrice és Petronio

BEATRICE Na, induljunk, Dottore, szeretném, ha maga lenne a lovagom.

PETRONIO Még csak az hiányzik.

BEATRICE Nézd csak, hogy húzódozik.

PETRONIO Először is nem vagyok bolond, hogy egy nő szeszélyének kiszolgáltassam magam. Másodszor: ha mégis így tennék, csakis a társulaton kívül keresnék magamnak társaságot, mert itt csak a levegőt rontanám. Végül pedig a harmadik ok: akkor magával kellene fellépnem az Anyós és a meny című komédiában.

BEATRICE Mit jelentsen ez?

PETRONIO Buzgalmamért csupán lekicsinylést kapnék.

BEATRICE Látja, én nem adok az ilyesmire. Soha nem tartottam udvarlót, és nem is fogok. Ha mégis erre kényszerülnék, csakis fiatal fogadnék el.

PETRONIO Az asszonyok mindig valami rosszban törnek a fejüket.

BEATRICE Nem rossz az, ami jólesik.

PETRONIO Nem azt kell hajszolni, ami jólesik, hanem ami hasznos.

BEATRICE Maga másra sem jó, minthogy bölcs tanácsokat osztogasson.

PETRONIO A jóra való ember jó tanácsokat ad, de mint látom, kegyed nem olyan természet, hogy megfogadja.

BEATRICE Ha egyszer megöregszem, megfogadom.

PETRONIO Principis obsta: sero medicina paratur. (Időben védekezz, mert később már az orvos sem segít!)

Tizedik jelenet

Eugenio, Orazio, Placida és a fentiek

BEATRICE Jó reggelt, Placida!

PLACIDA Üdvözlöm, Beatrice.

BEATRICE Hogy érzi magát, jól van?

PLACIDA Köszönöm, nagyszerűen. Es kegyed?

BEATRICE Così, così. Kissé megviselt az utazás.

PLACIDA Rettenetesek a mai közlekedési viszonyok!

BEATRICE Nevetséges dolog, hogy még vannak, akik azt állítják: a színészek szórakozva, mulatozva járnak a világot.

PLACIDA Mulatság? Keveset eszünk, rosszul alszunk, hol a hidegtől, hol a melegtől szenvedünk. Az ilyen mulatságról szívesen lemondanék.

EUGENIO Hölgyeim, elmondtak egymásnak minden szépet?

PLACIDA A bókokkal én hamar végzek.

BEATRICE Én sem vagyok híve a sok ceremóniának.

ORAZIO Foglaljanak, kérem, helyet. Hol vannak a szolgálók? Hozzák be a székeket.

A szolgálók székeket hoznak, mindenki leül; a nők egymáshoz közel foglalnak helyet

Most tehát halljuk az új szerzőt.

PLACIDA Szívesen meghallgatom.

EUGENIO Már jön is.

PETRONIO Szerencsétlen figura. Milyen ványadt.

* Velencében esténként a színházak előtt sült almát árultak

Tizenegyedik jelenet

Lelio és a fentiek

LELIO Legalázatosabb szolgálja vagyok mindannyioknak.

Mindenki üdvözlí őt

Fogadják hódolatom. A hölgyek közül melyik a primadonna?
ORAZIO Íme, signora Placida.

LELIO Engedje meg, hogy legmélyebb hódolatommal fejezzem ki nagyrabecsülésemet. (Kezet csókol *Placidának*)

PLACIDA Túlságosan megtisztel, uram, meg sem érdemlem.

LELIO (*Beatricéhez*) Kegyed, signora, talán a szubrett?

BEATRICE Szolgálatára.

LELIO (*mint fent*) Kérem, engedje meg, hogy...

BEATRICE Kérem, ne fáradjon. (*Elhúzza a kezét*)

LELIO (újra *próbálkozik*) Nagyon kérem...

BEATRICE (*mint fent*) Ne inkommodálja magát!

LELIO Ez a kötelességem. (*Mégis megcsókolja a nő kezét*)

BEATRICE Ahogy parancsolja.

ORAZIO (*Eugeniohoz*) Ez a költő túlságosan sokat ad a ceremóniára.

EUGENIO (*Orazióknak*) A poéták mind így viselkednek az asszonyokkal.

ORAZIO Ön tehát Lelio úr, a híres komédiaszerző ugyebár?

LELIO Szolgálatára, uram. És szabad tudnom, önben kit tisztelhetek?

ORAZIO Az első szerelmes szerepét játszom, egyébként én vagyok a társulat igazgatója.

LELIO Engedje meg, uram, hogy őszinte nagyrabecsülésemet fejezzem ki. (*Finomkodó mozdulattal köszönti*)

ORAZIO Ugyan már, ne fáradjon. Hozzatok az úrnak széklet!

LELIO Ön túlságosan kegyes hozzám.

A szolgák széklet hoznak, majd el

ORAZIO Kérem, foglaljon helyet.

LELIO Ha megengedi, e szépséges hölgyek mellé telepszem.

ORAZIO Úgy látom, igen vonzódik a nőkhöz.

LELIO Természetesen. A múzsák is nők. Éljen a szépnem. Éljen a szépnem.

PETRONIO Tisztelt poéta, állok szolgálatára.

LELIO Alázatos szolgálja vagyok. Kihez van szerencsém?

PETRONIO A Dottore szerepét alakítom, szolgálatára.

LELIO Nagyszerű, igazán örvendek. Írtam az ön számára egy komédiát.

PETRONIO Igen? És mi a címe?

LELIO A tudatlan doktor.

PETRONIO Szabad órámban én is írogatok; egy komédiám már készen áll.

LELIO Igen? És mi a címe?

PETRONIO Az őrült költő.

LELIO Éljen a Dottore. (*Placidának*) Madame, olyan művet írtam kegyednek, amelyben annyi a gyöngédség, hogy nemcsak a hallgatóságot, de a székeket is megríkatja. (*Beatrice felé*) Asszonyom, olyan megrázó jelenetek vannak benne, hogy nemcsak a közönség, hanem maguk a páholyok is tapsolni fognak.

EUGENIO (*magában morogva*) Zokogó székek, tapsoló páholyok! Ez az ember a múlt századból ragadt itt.

ORAZIO Hallhatnánk belőle valami szépet?

LELIO Rögtönözve készítettem: háromnegyed órába telt, míg elkészültem vele.

PETRONIO Valóban nem sokat teketóriázott.

LELIO A címe pedig így hangzik: Pantalone, a szerelmes apa, a Dottore, szolgáljával, Arlecchinóval, Brighellával, a kerítővel, Ottavióval, a gondnokkal, valamint Rosaurával, a szerelemtől elalélt hölgygel. Mit szólnak hozzá? Fenséges, mi? (*A nőkhöz*) Önöknek hogy tetszik?

PLACIDA Annyira hosszadalmas, hogy már el is felejtettem.

BEATRICE A címet hallgatva azt hiszem, hogy abba az egész társulat befér.

LELIO Hisz éppen az benne a nagyszerű, hogy a cím az egész komédia témájával szolgál.

ORAZIO Bocssáson meg, Lelio úr, de a jó komédiát a cselekmény egysége jellemzi: egyetlen témára és egyszerű címre van szükség.

LELIO Ez igaz. De jobba bőség, mint az ínség. Ennek a darabnak öt címe van; válasszák ki, amelyik leginkább tetszik. Sőt minden évben, ha újra műsorra tűzik, változtatásnak címet, és így öt évre el lesznek látva vígjátékkal, amit mindig vadonatúj színműként lehet bemutatni.

ORAZIO Menjünk tovább, halljuk, hogyan kezdődik.

LELIO (*Placidának*) Nagy öröm lenne számomra, ha abban a megtiszteltetésben részesülnék, hogy írhatnék az ön számára valamit.

PLACIDA (*Beatricének*) Én egyáltalán nem lelkesedem a gondolatért.

LELIO Pedig nekem nagyon tetszik az ötlet! Önt az Isten is arra teremtette, hogy szépséges zsarnokot személyesítsen meg.

BEATRICE Uram, ön bizonyára tréfál.

LELIO Igaz szívemből mondom.

PETRONIO Mondja, uram, de őszintén, játszott ön már valaha színpadon?

LELIO Olaszország leghíresebb dobogóján léptem fel.

PETRONIO Azt hiszem, ön a karikatúrajelenetekre teremt. ORAZIO

Nos hát meghallgathatnánk, hogyan is szól az a történet? LELIO

Azonnal kezdem. Első felvonás, utcai kép. Pantalone és a Dottore. Barátkoznak.

ORAZIO Százszor lejátszott jelenet.

LELIO De könyörgök, hallgassanak végig. A Dottore megkéri Pantalone-tól leánya kezét.

EUGENIO Pantalone pedig odaigéri.

LELIO Brávó, éppen ez történik: Fantalone odaigéri lánya kezét. Dottore távozik. Pantalone kopogtatni kezd, Rosaurát hívja. ORAZIO És Rosaura egyszerre csak feltűnik a⁹y: úton.

LELIO Igen, uram, Rosaura feltűrik az úton.

ORAZIO (*felemelkedik székéről*) Ha lenne olyan jó, itt hagyja is abba.

LELIO Miért, valami baj van?

ORAZIO „Nők sétálnak az utcán” - ezt a képtelenül elhibázott megoldást Itáliában éveken keresztül elnézték; bizony, sokat rontotta színészek renoméjában. Hál' istennek a bajt már orvosoltuk; ami színházunkban többé elő nem fordul ilyesmi.

LELIO Legyen akkor így: Pantalone a lány otthona felé indul, a Dottore pedig itt marad.

ORAZIO És amíg Pantalone a házban tartózkodik, a Dottore miről beszéljen?

LELIO Míg Pantalone a házban van, a Dottore... mondhat, amit akar. Ezalatt, most jól figyeljenek. ezalatt Arlecchino, a Dottore szolgálja odalopakodik és megbotozza a gazdáját.

ORAZIO Ugyan, ugyan; ez mind rosszabb lesz.

PETRONIO Ha a költő hajlandó lenne fellépni a Dottore szerepében, a lazso még hatásosabb lehetne.

ORAZIO Hogy a szolgálja elverje a gazdáját, ez méltatlan megoldás. Sajnos a színészek gyakran folyamodtak ehhez a lazzóhoz, manapság azonban ez már nem fordul elő. Hát el lehet képzelni értelmetlenebb dolgot? Arlecchino elnászpángolja a gazdáját, aki ezt eltűri, merthogy van humorérzéke? Tisztelt uram, ha nincs valami újabb ötlete, fölösleges is tovább fárasztania magát.

LELIO Legalább még ezt a párbeszédet hallgassa végig.

ORAZIO No, halljuk.

LELIO Első dialóg. A férfi könyörög, a nő hajthatatlan. A férfi: Ah, te, aki a szélnél is süketebb vagy, nem hallod jajongó kiáltásaimat? A nő: Jaj nekem, eredj előlem! Szentelen vagy, tolakodó, mint a légy! A férfi: Imádott egyetlenem...

ORAZIO Ezt nem lehet tovább elviselni.

LELIO Könyörüljenek rajtam.

ORAZIO Maga fűzfapoéta. (*EI*)

LELIO A nő: Minél többet szól az érzéseiről, annál nagyobb az én bosszúságom. A férfi: Méltatlan, rideg szív.

EUGENIO Tisztelt uram, én sem bírom tovább. (*EI*)

LELIO A nő: Eredj csak, fonnyad: szeretőd, hozzám hiába könyörögsz.

A férfi: Hallgass meg, ó, te nő. te istennő...

PETRONIO Most meg rám jött a hasmenés. (*EI*)

LELIO A nő: Szárguldj, repülj, csak tűnj el. A férfi: Ne tovább, ó, kegyet-len hárpia.

BEATRICE El innen, el innen. (*EI*)

LELIO Ne gyötörj tovább.

PLACIDA Kedves költő, maga őrült. (*EI*)

LELIO A nő: Szánalmat ne remélj tőlem, semmit nem érzek irántad. A férfi: Ha szánalmat tőled nem kaphatok, én nyomorultul meghalok. - Mi történt itt? Mindannyian elmentek! Ily siralmasan magamra hagytak? Hát méltányos dolog így elbánni a magamfajta emberrel? Esküszöm az égre, hogy bosszút állok, megmutatom nekik, hogy ki vagyok. Hogy bosszantsam őket, előadatam az összes komédiámat, és ha más lehetőség nem adódik, jól kipróbált mutatóanyagokat verbuválok, hogy a piactéren lépjenek fel darabjaiban. Kik ezek, akik most egyszerre meg akarják újítani a komédiát? Azért, mert néhány új színdarabot bemutattak, száműzni akarják a színpadról mindazt, ami régi? Soha nem fog sikerülni a próbálkozásuk. Ezekkel az újdonságokkal ugyan soha nem fogják megtölteni a kasszát, ahogy éveken keresztül a felejthetetlen Kóvendég előadásai megtöltötték.

MÁSODIK FELVONÁS

Első jelenet

Lelio és Anselmo

LELIO Anselmo, én teljesen oda vagyok.

ANSELMO Nézze, jó uram, maga olyan színdarabot javasol nekünk, amelynek bemutatására még egy bábjátékos sem vállalkozna.

LELIO Elismerem, hogy a téma nem túlságosan eredeti; párbeszédei-met mégsem lett volna szabad ennyire leszólni.

ANSELMO De hát ön nem tudja, hogy mindez: párbeszéd, kivonulások, monológok, szemrehányások, mottók, siralmak, tirádák, csupa olyan dolog, melyet ma már a világon senki sem alkalmaz?

LELIO Akkor mit lehet ma a színházban látni?

ANSELMO Jellemkomédiát.

LELIO Jellemkomédiát írtam én, amennyit csak tetszik.

ANSELMO Egyet javasolhatott volna a direktornak.

LELIO Nemis gondoltam, hogy az olaszok ennyire kedvelik a jellemkomédiát.

ANSELMO Sőt azt lehet mondani, hogy mostanában Olaszországban mindenki ezt a fajta színművet keresi; de még többet is mondhatok: rövid idő alatt annyit fejlődött általa a jó ízlés, hogy az egyszerű emberek is figyelik a komédiabeli jellemeket, és tanulnak hibáikból.

LELIO Ez valóban különös.

ANSELMO Elmondom a magyarázatát, A komédiát azért találták ki, hogy segítsen a hibák kijavításában és *nevetségessé tegye* a kárhuzatos szokásokat. Valamikor az antik komédiák előadása mindenki számára nagy tanulságot szolgáltat, mert a különböző jellemek színpadi mása láttán minden néző önmagában vagy a szomszédjában vélte felfedezni az eredeti példányt. Amikor azonban a komédia az üres szórakoztatás eszközévé süllyedt, elvesztette vonzerejét, mert azon a címen, hogy a közönséget megnevetteti, a legnagyobb sületlenségekkel tűzdelték tele. Most, hogy a vígjátékok témáját újra az emberi természet kimeríthetetlen mare magnumából próbálják kihalászni, az emberek szívesen kutatják a lélek titkait, élük át a színpadi alak szenvedélyeit, és ugyanakkor képesek rá, hogy megállapítsák, hiteles-e ez a szenvedély, megfelelően formált-e a karakter.

LELIO Úgy beszél, mintha nem is színész, hanem költő lenne.

ANSELMO Ezt is megmagyarázom, uram. Ha maszkot húzok magamra, a nevem Brighella, de maszk nélkül egyszerű ember vagyok, és ha nem is lett belőlem szárnyaló képzeletű poéta, rendelkezem a mesterségemhez szükséges ítélőképességgel. A tudatlan színész semmilyen emberi karaktert nem képes megformálni.

LELIO (*magában*) Attól tartok, hogy ezek a színészek többet tudnak nálam. (*Fenn*) Kedves barátom, tegye meg nekem azt a szívességet, hogy szól a direktornak: én is írtam jellemkomédiákat.

ANSELMO Elmondom neki, ön pedig jöjjön vissza ma este vagy holnap reggel, addigra már bizonyára beszéltem vele.

LELIO Nagyon szeretném, ha most tenné meg.

ANSELMO Ez bajos lenne, mert néhány jelenetet még el kell igazítania, s a próbát nem szakíthatja félbe.

LELIO Ha nem hallgat meg azonnal, útnak indulok, és műveimet más társulat rendelkezésére bocsátom.

ANSELMO Tegyen, ahogy jónak látja. Nekünk nincs rá szükségünk.

LELIO Rendkívüli veszteség éri így a színházukat.

ANSELMO Majd kiheverjük valahogy.

LELIO Holnap korán kell újra kelnem. Ha most nem szakít időt számomra, holnap már késő lesz.

ANSELMO Menjen csak, jó utat.

LELIO Barátom, hogy egészen őszinte legyek, egy vasam sincs, nem tudom, mit fogok ma enni.

ANSELMO Ez így már másképpen hangzik.

LELIO Könyörgök, legyen pártfogóm, szóljon néhány jó szót az érdekében.

ANSELMO Megkeresem Orazio urat, remélem, sikerül rávennem, hogy meghallgassa az ön fejtegetéseit a karakterekről. (*Magában*) Azt hiszem, ez a legjobb vígjátékfigura: a kiéhezett költő! (*EI*)

Második jelenet

Lelio, majd Placida

LELIO Szörnyű helyzetbe jutottam. A színészek manapság rémesen felvilágosultak; na de nem baj. Fantázia és merészség, ez most a jelző. Talán mégis sikerül valahogy rászednem őket. A primadonna épp erre jön. Azt hiszem, nagy hatással lehettem rá.

PLACIDA Lelio úr, ön még itt?

LELIO Igenis, asszonyom, repdesek a szeméből sugárzó fény körül, mint kábult pillangó.

PLACIDA Uram, ha sokáig így folytatja, nevetségessé válik.

LELIO Ugyan, asszonyom, hiszen az önök gyűjteményeiben hemzsegek az ilyen formulák.

PLACIDA Minden ilyen kötetemet tűzbe vettem, és hasonlóképpen cselekedett a többi kollégám is, aki híve az új stílusnak. Leggyakrabban jellemvígjátékokat adunk elő, írott szöveg alapján; ha mégis előfordul, hogy rögtönözniük kell, akkora családiás, megszokott, természetes és egyszerű fordulatokat használjuk, hogyne szakadjunk el a valóságtól.

LELIO Én pedig mutatok önnek néhány komédiaszöveget, melyet oly emelkedett hangnemben írtam, hogy meglátja, tanulás közben egyik ámulatból a másikba esik.

PLACIDA Csak a stílusa ne legyen avult, ne szerepeljen benne ellentét vagy átvitt értelmű kifejezés.

LELIO Nem kellemes egy szép antitézist hallani? A szavak szembeállítása annyira sértené a fület?

PLACIDA Ha az antitézis szellemes, rendben van, ám amikor manírrá válik, elviselhetetlen számomra.

LELIO A magamfajta művészek a modorosságot is szónoki fordulattá képesek alakítani; engem személy szerint fellekesít, ha a közönséges kakofóniát bájos szóismétléssé alakíthatom át.

PLACIDA Szívesen meghallgatnám szípkázó szellemének megnyilatkozását.

LELIO Oh, asszonyom, kegyed az én uralkodóm, égi csillagom, istennőm.

PLACIDA Azt hiszem, az ilyen képek neve *túlzás*.

LELIO A leggyöngédebb szófűzéssel fogom felderíteni szíve rejtett titkait.

PLACIDA (*magában*) Remélem, ezzel a *retorikával* nem óhajt mélyebbre hatolni.

LELIO Az ön szépségéből még a filozófus is csak jóságra következtethet.

PLACIDA Ön nem is annyira filozófusnak, inkább spekulánsnak tűnik.

LELIO A kegyed női mivolta készítet rá, hogy *spekuláljak*.

PLACIDA Rosszul spekulál; nem jön be a számítás.

LELIO Remélem, ha állítok az optikán, alaposabban elmerülhetek szépsége vizsgálatában.

PLACIDA Maga mint asztrológus is tévesen következtet.

LELIO Lehetséges, hogy nincs kegyedben hajlandóság szerelemmel orvosolni megsebzett szívemet?

PLACIDA Tudja, mire vágyom? Arra, hogy ítélőbíró legyek, és magát megkötözve vitessem az örültek házába. (*Magában*) Ha sokáig együtt maradnék ezzel az emberrel, engem is megbolondítana. Elmondatta velem azokat a formulákat, melyek oly tilalmasak, mint a kurtacsóvíz tisztoly használata. (*EI*)

Harmadik jelenet

Lelio, majd Orazio

LELIO Ezek a színházi macskák felsőbbrendűnek érzik magukat a költőknél, pedig ha mi nem lennénk, a nézők sem tapsolhatnának nekik. De erre tart a direktor; jó lesz, ha előtte összehúzó magam. Oh éhség, mily keményen tudsz büntetni!

ORAZIO Brighella újságolta, hogy uraságod jellemkomédiát is tartogat számunkra. Jóllehet éppen nincs rá szükségem, mégis az ön kedvéért átvinném valamelyiket.

LELIO Végtelenül lekötöleznék.

ORAZIO Szeretnék leülni.

A szolgálk két székot hoznak és el

LELIO (*magában*) Szerencsém, el ne hagyj.

ORAZIO Kérem, mutasson valami érdekeseget.

LELIO Most pedig, kérem, figyeljen. Amit mutatok, franciából fordított komédia, és a címe...

ORAZIO Nekem ennyi elég. Az idegenből fordított színdarab engem nem érdekel.

LELIO Miért? Talán lenézi a franciák irományait?

ORAZIO Egyáltalán nem, sőt tisztellem, becsülöm, nagyra értékelem a műveiket, de nekem nem felelnek meg. A franciák egy évszázadon keresztül diadalmaskodtak a commedia dell'artával; most eljött az ideje, hogy Itália bebizonyítsa, ebben az országban sem haltak ki a jó színészek, akik a görögök és a rómaiak után elsőként gazdagították és népszerűsítették a színházművészetet. Túlzás lenne azt állítani, hogy a francia vígjátékokban nem találni jól megrajzolt karaktereket, felfokozott érzelmeket, hogy híján lennének a csipős, szellemes, kagcagtató bémondásoknak, de a francia közönség kevéssel is beéri.

Egyetlen karakter is elegendő nekik, hogy sikerre vigyen egy darabot. A jól kibontott és megjelenített szenvedélyt pedig olyan szóáradat kíséri, hogy a kifejezőerő gazdagsága okán mindig újdonságként hat. A mi közönségünk ennél igényesebb. Elvárja, hogy a főfigura erős, eredeti és jól felismerhető jellem legyen; hogy minden szereplő az epizódokban is emberi alakot formáljon; hogy a cselekmény érdekes bonyodalmat és meglepetést tartogasson. Igénylik a magvas mondanivalót, a váratlan, de egyszersmind az előzményekből adódó befejezést. Es kívánnak még ezer dolgot, amit hosszadalmas lenne itt elsorolni; ezeket úgyis csak a gyakorlat során lehet megismerni és alkalmazni.

LELIO Ez azt jelenti, hogyha ilyen színmű kerül a közönség elé, az biztos sikert arat?

ORAZIO Oh nem, uram. Minthogy minden színházba járó a maga fejével gondolkodik, ettől függően a szindarab is más-más hatással van rá. A borongós embernek nem tetszik a viccelődés, a jókedélyű pedig nehezen tűri a lélekhez szóló prédikációt. Ez az oka annak, hogy a színművek soha nem aratnak egyöntetű sikert. Az igazság mégis az, hogyha a darab jó, a legtöbb embernek tetszik, ha pedig rossz, a kutyának sem kell.

LELIO Nos, ha ez így van: írtam én olyan jellemvígjátékokat, mely bizonyára elnyeri a többség tetszését. Azt hiszem, minden előírászerűen benne van, de ha hiányoznék is valami, az biztos, hogy a legfontosabbat, a színhely egységét végig szem előtt tartottam.

ORAZIO Ki mondta önnek, hogy az egységes színhely kötelező előírás?

LELIO Arisztotelész.

ORAZIO Ön olvasott Arisztotelésztől?

LELIO Bevallom, nem olvastam, csak hallottam róla.

ORAZIO Akkor elmagyarázom, mit is tanít Arisztotelész. Ez a derék filozófus hozzáfogott a komédia vizsgálatához, munkáját azonban nem fejezte be, így erről a témáról csupán töredékeket hagyott ránk. Amikor poétikáját írta, figyelemztetett a színhely egységére, de csak a tragédia esetében, a komédiáról nem tett említést. Vannak, akik azt tartják, hogy amit a tragédiáról mondott, érvényes a komédiára is, és ha értekezését a komédiáról megírta volna, bizonyára itt is szerepelne a színhely egységének követelménye. Erre viszont azt lehet válaszolni, ha Arisztotelész ma élne, ő maga törölné el ezt a követelményt, mert ebből számtalan lehetetlen bonyodalom, szerencsétlen megoldás és pontatlanság származik. Kétféle komédiát ismerünk: az egyszerű és a bonyodalmakban gazdagot. Az egyszerű komédiát egyetlen színén elő lehet adni, a bonyodalmas komédiát viszont hamis lenne ugyanígy játszani. Az antik világban hiányoztak azok az eszközök, melyek a színváltozást ma olyannyira megkönnyítik; ezért respektálták a színhely egységét. Mi figyelemmel vagyunk a hely egységére, ha a darab egyetlen városban vagy még inkább egy házban belül játszódik. Fontos, hogyne keljen Nápolyból Castigliába teremni, mint ahogy azt a spanyoloknál oly gyakran megfigyelhettük; de manapság már ők is csínjában bánnak az ilyen megoldással, és komolyabban számolnak a térrel és az idővel, Mindent egybevetve, ha a komédiát minden csúrés-csavaras és pontatlanság nélkül egyetlen helyszínen el lehet játszani, akkor tegyék; ha azonban a színhely egysége miatt lehetetlen megoldásokhoz folyamodnak, ez káros, és a valóságos sokkal inkább szolgálta volna, ha nem ragaszkodnak az egyetlen helyszínhez.

LELI() Nem keveset tettem azért, hogy ezt az előírást szem előtt tartsam.

ORAZIO Elképzelhető, hogy az állandó helyszín megfelel. Mi a komédia címe?

LELIO A lányait kerítő atya.

ORAZIO Ez rettenetesen rossz téma! Amikor a komédia főszereplője valami elvetemült figura, akkor vagy változtatni kell rajta, vagy a komédiából haszontalan silányság lesz.

LELIO Tehát ma már nem kerülnek a színpadra jellemtelen jellemek, akiket meg kell szabadítani bűnűktől és meg kell javítani?

ORAZIO Jellemtelen figurák persze ma is vannak, de mégsem olyan megbotránkoztató alakok, mint ez a lányait áruló apa. Ha pedig a komédiában rossz erkölcsű figurát kell szerepeltetni, kissé félre kell állítani. Semmi esetre sem kerülhet előtérbe. Epizód szerepet kaphat az erényes főhőssel szemben, mert a jó tulajdonságot kell magasztalni, a fogyatékosokat pedig irtani.

LELIO Orazio úr, nincs több mondanivalóm. Egyebet nem tudok önnek ajánlani.

ORAZIO Igazán sajnálom, de amit kínál, nem tudom használni.

LELIO Orazio úr, retentő az én nyomorúságom.

ORAZIO Együtt érzek önnel, de segíteni nem áll módomban.

LELIO Még egyetlen dolgot ajánlhatok fel önnek; remélem, nem lesz szíve visszautasítani.

ORAZIO Hadd halljam, mi az?

LELIO A magam személye.

ORAZIO Mihez kezdjek a maga személyével?

LELIO Színész lennék, ha méltóztatna felfogadni.

ORAZIO (*helyéről felemelkedve*) Ön hajlandó lenne színészként felépni? Egy költő, a színészek tanítómestere leereszkedik a komédiások közé? Maga egy szélhámós: költőnek is tehetségtelen, soha nem válnék magából jó színész, legfeljebb ripacs. Haszontalan ember ön, mint ahogy hasznavehetetlenek a darabjai is; végül pedig jól jegyezze meg: téved, ha azt hiszi, hogy a becsületes színészek, amilyenek mi is vagyunk, menedéket adnak a csavargóknak. (*EI*)

LELIO Pokolba a darabtémákkal a komédiákkal és az egész költészettel. Talán nagyobb szerencsével jártam volna, ha előbb színészként jelentkeztem. Ez a direktor most kiteszi a szűrőm, és szóba sem akar velem állni. De talán Brighella segítségemre lesz, hogy mégiscsak felfogadjon. Akárhogy is van, szeretem a színházat. Ha nem vagyok jó rá, hogy darabot írjak, megpróbálkozom a játékkal, mint a jó katoná, aki belátta, hogy nem lesz belőle kapitány, hát meglegedett a dobos tisztével.

Negyedik jelenet

A Sűgő, papírlapokkal és égő gyertyával, majd Placida és Eugenio

SŰGŐ Kezdjük, uraim, mert az idő múlik. Jöjjenek, kezdjék el a jelene-t. Rosaura és Florindo következnek.

PLACIDA Részemről készen vagyok.

EUGENIO Itt vagyok, sűgja csak.

PLACIDA Hallgasson ide, Sűgő uram, azoknál a részeknél, ahol tudom a szerepem, halkan sűgjon, ott pedig, ahol akadozom, emelje meg a hangját!

SŰGŐ De honnan tudjam én előre, hogy kegyed hol tudja vagy hol nem tudja a szöveget?

PLACIDA Ha érti a mesterségét, tudnia kell, mikor szorulok segítségre. Figyeljen, mert ha maga miatt tévedek, jaj lesz szerencsétlen fejének.

SŰGŐ Hiába, így van ezekkel a komédiásokkal: ha valaki nem tudja a szerepét, csakis a sűgőt hibáztatja. (*Elhelyezkedik*)

Ötödik jelenet

Rosaura és Florindo

ROSAURA Igazságtalan velem szemben, kedves Florindo, ha kételked hűségemben. Apámnak soha nem fog sikerülni, hogy a sorsomról rendelkezék.

FLORINDO Nemis annyira a kegyed apjától, mint inkább azén apámtól félek. Lehetséges, hogy a Dottore, minthogy oly gyöngéden szereti magát, nem óhajtja bánatba ejteni. Az a szenvedély viszont, melyet apám érez kegyed iránt, nagyon aggaszt, mert nem óhajtok vetélytársa lenni.

ROSAURA Annyira együgyűnek vél, hogy beleegyezem a Pantalone úrral kötendő házasságba? Az igaz, hogy megmondtam, a Bisognosi ház asszonya leszek, de magamban megfogadtam, hogy a fiú és nem az apa hitveseként.

FLORINDO Ő abban a hitben ringatja magát, hogy kegyedet mégis megszerzi. Jaj nekem, ha rájön, hogy mi ketten összejártunk a háta mögött.

ROSAURA Hallgatok az érzéseimről mindaddig, míg hallgatásommal az ön életét nem veszélyeztetem.

FLORINDO Isten áldja, kedvesem, várjon rám továbbra is hűségesen.

ROSAURA Ily hamar magamra hagy?

FLORINDO Ha most apja bennünket itt talál, minden egyszeriben kiderül.

ROSAURA Ilyen órában soha nem tér haza.

Hatodik jelenet

Pantalone és a fentiek

PANTALONE (*hangja*) Van itthon valaki? Bejöhetnek?

FLORINDO Ojje, az apám!

ROSAURA Rejtőzzön el abban a szobában.

FLORINDO Azért jön, hogy szerelmi vallomást tegyen.

ROSAURA Hogy fel ne keltsem gyanúját, ráhagyok mindent, amit mond.

FLORINDO Járjon a kedvében, de csak bizonyos határig.

ROSAURA Jó, jó, csak menjen már.

FLORINDO Oh, végzetes szerelem, mely arra kényszerít, hogy tulajdon apámra legyek féltékeny! (*Visszahúzódik*)

PANTALONE Senki nincs itt? Szabad bejőnnöm?
ROSAURA Tessék, fáradjon beljebb, Pantalone úr.
PANTALONE Hódolatot, kedves Rosaura. Egyedül volt itthon?
ROSAURA Igen, egyedül vagyok. Apám elment hazulról.
PANTALONE Ha nincs ellene kifogása, kissé elidőznék kegyeddel.
Vagy óhajtja, hogy rögtön távozzam?
ROSAURA Ön dönti el, melyikhez van kedve: elmegy vagy marad.
PANTALONE Köszönöm, aranyoskám. Eszem azt a csöpp száját, hogy ily gyengéden szól.
ROSAURA Ön bizonyára tréfál, Pantalone úr.
PANTALONE A jó kedélyű embert az ég is segíti. Örvendek, hogy vidámnak és jókedvűnek látom; ilyenkor úgy érzem, a szívem kiugrik helyéből.
ROSAURA Gondolom, azért jött, hogy apámmal szóljon.
PANTALONE Nem, drága kincsem, reménységem, nem az apa, hanem a lány miatt jöttem.
ROSAURA És ki az a lány?
PANTALONE Oh, a kis ravaszdi! Oh, szívemnek megrablója! Tudja, hogy elvesztem az eszem, hogy meghalok magáért?
ROSAURA Az ön rokonszenve igen becses számomra. PANTALONE Rövid leszek. Most, hogy egyedül vagyunk, és senki nem hall bennünket, megkérdem: megtisztelne-e azzal, hogy hozzám jön feleségül?
ROSAURA De uram, először szólnom kell róla apámnak.
PANTALONE Az édesapja jó barátom, és remélem, nekem nem mond nemet. De szerettem volna, ha maga, kedveském, néhány jó szóval megvizsgasztal. Szerettem volna, ha azt mondja: igenis, Pantalone úr, én is bolondulok magáért; és jöllehet öregecske, azért igenis vonzónak találok; ha ezt mondta volna, én a mennybe szállok!
ROSAURA Ilyen szavak nem jönnek ki a számon.
PANTALONE Mondja, aranyoskám, szerelmeskedett már valaha?
ROSAURA Nem, uram, soha.
PANTALONE Nem is tudja, hogy kell szerelmeskedni?
ROSAURA Az igazat megvallva, nem tudom.
PANTALONE Majd én elmagyarázom, kedvesem, majd én bemutatom.
ROSAURA Az ilyen dolgok nem illenek az ön korához.
PANTALONE A szerelem nincs tekintettel senkire. Egyformán sebzi a fiatalt és az öregot, és akár idősebb, akár fiatalabb az ember, csak szerelmese enyhíthet szenvedésén.
FLORINDO Legyen hát könyörülettel irántam, mert én is szerelmes vagyok.
PANTALONE Hogyan? Te itt vagy?
FLORINDO Igen, atyám, itt vagyok, mégpedig ugyanazon okból, amiért ön.
PANTALONE Reszketek a méregtől és a szégyentől, hogy gyengésem így lelepleződött. Micsoda meglepetés! Micsoda leleplezés! Nos, ez talán megfékezi a képzeletet, és lehűti az én szenvedélyem. Hogy helyrehozzam a hibát, amit vétettem, tudd meg, hogy magam is elítélem. Bevallom: túlságosan gyenge, könnyelmű és ostoba voltam. Ha mondtam is, hogy a szerelmesek, akár idősek, akár fiatalok, szánalmat érdemelnek, ezt csak a szerelmi szenvedély mondatta velem. A szülő egyébként sem keveredhet szerelembe, mert ezzel árt a család tekintélyének. Másfelől a fiú sem mehet a saját feje után, annak beleegyezése nélkül, aki őt a világra nemzette. Ezért hát hagyjuk el mindketten ezt a házat. Én azért, mert így döntöttem, te pedig azért, mert engedelmességedet tartozol. En, hogy jóvátégem a skandalumot, amit itt okoztam, te pedig, hogy megtanulj körültekintőbben, okosabban élni és apád iránt nagyobb tiszteletet mutatni.
FLORINDO Igen, uram, de...
PANTALONE Gyerünk, mondtam már, el ebből a házból, de tüstént.
FLORINDO Engedje meg, atyám, hogy...
PANTALONE Engedelmeskedj, vagy saját kezemmel taszítlak le a lépcső tetejéről.
FLORINDO (*magában*) Átkozott féltékenység! Miért is nem tudtam még egy kissé türelemmel lenni? (*EI*)
PANTALONE Kedves Rosaura, nemis tudom, mit mondjak. Szerettem kegyedet, még most is szeretem, és szeretni is fogom. De egy pillanat döntött a sorsomról és az ön sorsáról is. Nem fogja többé zaklatni önt ez a szegény öreg, aki nemsokára úgyis itt hagyja ezt az életet, feláldozva azt a tisztességért és a becsületért. (*EI*)
ROSAURA Hogy elgémberednek a tagjaim! Mennyire dobog a szívem! (*A Sűgő felé*) Elég, ha halkan mondja, itt tudom a szöveget. Florindo, most, hogy apja leleplezte, nem jön el többé hozzám? Nem vesztel-e feleségül? Oh, megöl ez a rettenetes fájdalom! Oh, ez a bánat... sűgjon, mert nem jut eszembe a szöveg. Oh, ez a bánat csak úgy fojtogat. Boldogtalan Rosaura, vajon tudsz-e majd kedves Florindód nél-

kül élni? El tudod-e majd viselni ezt a fájdalmat... (*A Sűgő felé*) Halakban sűgjon. Ezt a fájdalmas elváltást? Nem. Még ha mindent elveszíték is, minden veszélyen, akár a halálon keresztül is követni akarom szerelmemet, le akarom győzni a kegyetlen... a kegyetlen végzetet... El akarom mondani mindenkinek... Ezt az átkozott Sűgót nem lehet hallani! Nem akarok rossz szöveget mondani. (*EI*)

Hetedik jelenet

A Sűgő kezében könyvvel, majd Vittoria

SŰGŐ Kezdehetjük, Colombina. Következik Colombina, majd jön Arlecchino. Soha nincs vége. Átkozott egy mesterség. Három-négy órát kell eltöltenem ebben a levegőtlen lyukban, a színész urak pedig folyvást rikácsolnak és mindig elégedetlenek. Nemsokára itt az este, és az ég tudja, hogy a direktor hajlandó-e megkínálni valami enniválóval. (*Hangosan szólít*) Colombina!

VITTORIA Már itt is vagyok.

SŰGŐ Gyerünk, mert későre jár. (*Elfoglalja helyét és sűgni kezd*)

COLOMBINA Szegény Rosaura, szegény jó úrnőm! Vajon mi bánthatja, miért sír, miért oly szomorú? Tudom én, mely orvosság enyhítené fájdalmát! Valami csinos úrri kellene ide, aki elűzné tőle a szomorúságot. Az igazság az, hogy nekem is hasonló szerre van szükségem. Arlecchino és Brighella egyformán megperzselődött tüzes szépségemtől, de nem tudom eldönteni, melyiket részesítem előnyben. Brighella túl ravasz, Arlecchino nagyon ostoba. Az megfontolt és mindig a maga feje után menne: ez az együgyű pedig nem tudna a kedvemben járni. A ravaszdival nappal nem egyeznek; az együgyűvel éjszaka nem tudnék mit kezdeni. Ha lenne valaki, akitől tanácsot kérhetnék, szívesen hozzá fordulnék.

Nyolcadik jelenet

Colombina, valamint Brighella és Arlecchino, akik kihallgatják

COLOMBINA Elegem van, járok egyet a városban, és akárhány asszonnal találkozom, mindtől megkérdem: elmés vagy együgyű férfit érdemes-e férjül választani?

BRIGHELLA (előbbre lép) Csakis elmés!

ARLECCHINO (előbbre lép) Kedveskedni csak az együgyű tud!

COLOMBINA Mindegyik hajítja a magáét.

BRIGHELLA Én a valót mondom.

ARLECCHINO Én pedig az igazat.

BRIGHELLA És logikai érvekkel be is fogom bizonyítani.

ARLECCHINO Én az érveimet a cipőm orrában tartogatom!

COLOMBINA Rendben van; azé leszek, aki meggyőzőbben érvel.

COLOMBINA Megfontolt ember vagyok, sokat adok méltóságomra, így téged is mindenki tisztelni fog.

COLOMBINA Ez jól hangzik.

ARLECCHINO Békés, jámbor ember vagyok, azon fáradozom, hogy téged mindenki szeressen.

COLOMBINA Ez sem hangzik rosszul.

BRIGHELLA Mint élelmes ember azon leszek, hogy házunkban a kamra mindig telve legyen.

COLOMBINA Erre már lehet építeni.

ARLECCHINO Mint együgyű ember, aki semmit nem képes előteremteni, majd hagyom, hogy a jó barátok hozzanak nekünk enni-inni.

COLOMBINA Így is jól meg lehet élni.

BRIGHELLA Előrelátó vagyok, otthon mindent rendben tartok.

COLOMBINA Helyes.

ARLECCHINO Jámbor emberként mindent rád hagyok.

COLOMBINA Annál jobb.

BRIGHELLA Ha szórakozni van kedved, mindenüvé elviszlek.

COLOMBINA Nagyszerű.

ARLECCHINO Ha sétálni van kedved, rád hagyom: egyedül mehetsz, ahová akarsz!

COLOMBINA Nagyon jó.

BRIGHELLA Ha észreveszem, hogy valamely ficsúr pimaszkodik veled, megkapja a magáét! Csúnyán elverem!

COLOMBINA Brávó!

ARLECCHINO Ha meglátom, hogy valami zsvivány utánad forgatja a nyakát, elkapom, és ellátom a baját.

COLOMBINA Bravissimó.

BRIGHELLA Ha valakit a házamban lepek meg, belészorítom a lélegzetet.

ARLECCHINO Én pedig gyertyát tartok, és világítok kettőtöknek.

BRIGHELLA Mi hát a véleményed?

ARLECCHINO Hogy szól a döntésed?

COLOMBINA Most, hogy érveiteket meghallgattam, úgy látom, Brighella túlságosan rigorózus, Arlecchino pedig nagyon elnéző. Ezért azt mondom: gyúríjátok magatokat egygé, dagasszatok a két londból egy bölcset, és akkor össze is házasodhatunk! (E)

BRIGHELLA Kivel? Arlecchinóval?

ARLECCHINO Kivel? Brighellával?

BRIGHELLA Most mi lesz?

ARLECCHINO Na, mi lesz?

BRIGHELLA Te magad kész makaróni vagy, könnyen gyúrihatod magad.

ARLECCHINO Könnyű neked, aki minta lasagna; se színe, se visszája.

BRIGHELLA Na, ebből elég, nem illik hozzám, hogy ilyen alakkal versengjek.

ARLECCHINO Akarod hallani, mit tehetünk? Colombina tud ravasz is, megfontolt is lenni, amikor csak akar; mi ketten tehát vele gyúriuköszsze magunkat! A három tésztát egygé dagasztjuk, míg végül finom kétszersült lesz, amit annyira kedvelnek a börtönökben. (E)

Kilencedik jelenet

Brighella, majd Orazio és Anselmo

BRIGHELLA Ez a fickó, úgy látszik, egyszerre ügyetlen és rátermett is; mindenesetre nagy szégyen lenne, ha hagynám, hogy fölém kerekedjék. Ész kell ide és találmányosság. Minta hajós, aki a nyílt tengeren az iránytűről megállapítja, hogy a szélirány megváltozott, s megparancsolja tengerészeinek, fordítsanak a vitorlákon, ugyanígy kell nekem is szabályoznom gondolataim csapongását.

ORAZIO Elég, jó lesz így.

ANSELMO Hálás vagyok kitüntető figyelméért. Miért nem engedte, hogy bevégezzem a jelenetet?

ORAZIO Mert ezeket a hasonlatokat, ezeket az allegóriákat már senki nem használja.

ANSELMO Mégis, amikor elhangzanak, a közönség tapsolni kezd. Orazio Jobban meg kellene figyelni, ki az, aki tapsol. A művelt közönséget nem lehet ilyen fordulatokkal kielégíteni. Az ördögbe is! Hogyan lehet a szerelmes embert hajóshoz hasonlítani, és azután ilyesmit mondani, mint gondolataim csapongása! Ilyen dolgokat költő soha le nem írt. Ez a hasonlata maga fejből pattanhatott csak ki.

ANSELMO Tehát ne mondjak egyetlen hasonlatot se?

ORAZIO Ne mondjon.

ANSELMO Ne keressek allegóriákat se?

ORAZIO Ne keressen.

ANSELMO A csekély fáradság meghosszabbítja az életet. (E)

Tizedik jelenet

Orazio és Eugenio

ORAZIO Látják? Ezért van szükség arra, hogy a színészek az írott szöveghez tartsák magukat, mert egyébként könnyen ósdi és valószínűtlen fordulatokat ismételgetnek.

EUGENIO A komédiákból tehát véglegesen száműzni kellene a rögtönzést?

ORAZIO Véglegesen nem, sőt az lenne a jó, ha az olasz színészekről továbbra is kitelnének olyan alakítások, melyekhez más nemzet fiaiból mostanáig hiányzott a kurázszi. A franciák azt szokták mondani, hogy az olasz színészek vakmerően kockáztatnak, amikor a közönség előtt rögtönöznek; ám ami a tudatlan színésznél csak vakmerőség, a tehetséges színész esetében erénnyé válik. Igen sok kiváló színész van, aki Olaszország becsületére és művészetünk dicsőségére megérdemelt sikerrel rögtönöz, méghozzá ugyanolyan eleganciával, mintha igazi szerző írott szövegét adná elő.

EUGENIO Mégis, a maszkok sokat bajlódnak az írott szöveggel.

ORAZIO Ha az írott szöveg könnyed, szellemes és jól illik a szereplő karakteréhez, bármelyik maszk szívesen megtanulja.

EUGENIO Ami jellemkomédiánkból nem lehetne száműzni a maszkokat?

ORAZIO Baj lenne abból, ha így újítanánk; még nem érkezett el az ideje. Mindenben nem helyezkedhetünk szembe az egész világgal. Volt idő, amikor a közönség csak azért ment komédiát nézni, hogy nevet-

hessen, és a színen is csak maszkokat kívánt látni, ha pedig a komoly szerepet alakító színészek kissé hosszasan vitatkoztak, unalom telepedett a nézőtérre. Mostanában a nézők már szívesen végighallgatják a komolyabb részeket is, értékelik a szöveget, lelkesednek a fordulatokért, megszívlelik a tanulságot, és nevetnek a komolyabb részekből kicsendülő szellemes csúfolódáson; ugyanakkor azonban a maszkokat továbbra is örömmel fogadják. Ezért hát nem lehet őket véglegesen elűzni a színpadról, sőt neveltséges tulajdonságaikkal együtt kell szerepeltetni őket és szembeállítani a komolyabb és kecsesebb alakokkal.

EUGENIO Ez azonban igencsak megnehezíti a szerző munkáját.

ORAZIO Valóban, de a módszer új, és megjelenését mindenki szívesen fogadta. Meglátják: nem lelik bele sok idő, és a legtehetségebb alkotó művészek oly módon tökéletesítik majd, hogy az öröme lesz annak is, aki kiöltötte.

Tizenegyedik jelenet

Petronio és a fentiek

PETRONIO Szolgáltatukra, uraim.

ORAZIO Üdvözlöm, Petronio úr.

PETRONIO Szerettem volna elpróbálni a jelenetet, de úgy látom, rosszkor érkeztem.

ORAZIO Ma délelőttre elég lesz. Ebéd után majd folytatjuk a próbát.

PETRONIO Eléggé messze lakom, kényelmetlen lesz oda-vissza annyit sétálgatni.

EUGENIO Maradjon itt Orazio úrnál ebédre; ha meghív, én is hasonlóképpen teszek.

ORAZIO Uraim, parancsoljanak.

Tizenkettedik jelenet

A Sűgő a színpadról, majd Anselmo, Lelio és a fentiek

SŰGŐ (*Orazióznak*) Ha már így áll a dolog, én is szívesen élek az előzőkenységével.

ORAZIO Uraim, igazán örvendek...

Lelio bejön

ANSELMO Orazio úr, ismerem az irántam való jóságát - ugye engem sem hagy ki a meghívásból?

Lelio alázatosan meghajol

ORAZIO Mondja csak, miben lehetek segítségére?

Lelio mint fent

ANSELMO Lelio úr azért jött, mert színész szeretne lenni, és megvan hozzá az esze és az ügyessége. A társulatunknak meg úgyis szüksége van harmadik szerelmesre; legyen olyan jó, a kedvemért fogadja fel őt.

Lelio mint fent

ORAZIO Hogy a jó Anselmo kedvére tegyek, szívesen felfogadnám, de ki biztosít engem arról, hogy beválik?

ANSELMO Majd előbb kipróbáljuk. Volna olyan szíves, Lelio úr, elpróbálni egy kis jelenetet?

LELIO Igazán boldog vagyok, de sajnálom is, hogy pillanatnyilag erre nem vállalkozhatom. Lévén, hogy ma még nem ittam csokoládét; a gyomrom és a hangom tudniillik kissé gyenge.

ORAZIO Akkor hát térjen vissza ebéd után, és akkor kipróbáljuk.

LELIO És addig én hová menjek?

ORAZIO Menjen csak nyugodtan haza, és azután jöjjön vissza.

LELIO Nekem nincs otthonom.

ORAZIO De hát akkor hol szállt meg?

LELIO Nincs szállásom sem.

ORAZIO Mikor érkezett meg Velencébe?

LELIO Tegnap óta vagyok itt.

ORAZIO És tegnap hol evett?

LELIO Sehhol.

ORAZIO Egész nap semmit nem evett?

LELIO Sem tegnap, sem ma egy falat nem csúszott le a torkomon.
ORAZIO Na de akkor hogyan...?
EUGENIO Kedves poéta, maradjon itt ön is a direktornál ebédre.
LELIO Szívesen élek az invitálással, mert egy poéta egyéb mellékessel nem gondolhat.
ORAZIO Nem mint poétát, hanem mint színészt látom asztalomnál.
PETRONIO Ne hagyja magát kéretni, jöjjön csak; a színészeknek is egy kis mellékes ez ilyenkor, próbák idején.
ORAZIO Bocsásson meg! Nagyon előnyös lenne számomra... LELIO Ez tehát rendben van, ne is beszéljünk többé róla. Majd személyesen meggyőződhet a rátermétségemről.
PETRONIO És azzal kezdjük, hogy asztalhoz ülünk.

Tizenharmadik jelenet

Vittoria és a fentiek

VITTORIA Orazio úr, a bejáratnál egy idegen nőszemély várokozik,בודorított frizurával, köpenyben, kalapban. Nagyon feltűnő jelenség, és a direktor után érdeklődik.
ORAZIO Bocsássák be, kérem!
LELIO Nem lenne jobb ebéd után fogadni?
ORAZIO Hallgassuk csak meg, mit akar?
VITTORIA Akkor hát eresszük be.
ORAZIO Küldjünk érte egy szolgát.
VITTORIA A színpadon úgyis mindig ez a szerepem, most legalább az életben is kipróbálom.

Tizennegyedik jelenet

Placida, Beatrice és a fentiek

PLACIDA Micsoda megjelenés, minő elegancia!
BEATRICE Különleges szépség, egészen különleges.
ORAZIO Mi történt önökkel, hölgyeim?
PLACIDA Elbűvölő idegen hölgy jön felfelé a lépcsőn.
BEATRICE Libériás inas kíséri. Nagyon előkelő dáma lehet.
ORAZIO Majd kiderül. Íme, itt is van.

Tizenötödik jelenet

Eleonora egy apróddal és a fentiek

ELEONORA Szolgáltatukra, uraim.
ORAZIO Legalázatosabb szolgálja, asszonyom.

A nők meghajolnak, a férfiak levetett kalappal állnak

ELEONORA Az urak mindnyájan színészek?
ORAZIO Igen, asszonyom, szolgáltatára.
ELEONORA Ön volna a társulat igazgatója?
ORAZIO Engedelmeivel én vagyok.
ELEONORA (*Placida felé*) Ő pedig a primadonna?
PLACIDA (*tiszteletteljesen*) Igen, asszonyom.
ELEONORA Nagyszerű. Úgy tudom, szép sikerei vannak.
PLACIDA Köszönöm a jószágát.
ELEONORA Magam is szívesen elnézem a komédiát, és a bohóckodáson jól mulatok.
ORAZIO Engedelmeivel, nem akarok udvariatlan lenni, ezért legyen olyan kegyes, és árulja el, kihez van szerencsém.
ELEONORA A zeneművészet virtuóza vagyok.

A férfiak egymásra néznek, és szó nélkül felrakják fejükre a kalapot

ORAZIO Kegyed tehát énekesnő?
ELEONORA Operaénekesnő vagyok.
PLACIDA (*Eleonórának*) Primadonnaszerepet játszik?
ELEONORA Esete válogatja.
PLACIDA (*gunyorosan*) Remek, egyszer-egyszer majd eljövök, meg nézem a színpadon.
PETRONIO Én is úgy vagyok ezzel, asszonyom, hogy amikor tátogni látom az énekeseket, csaknem megszakadok a nevetéstől.
LELIO Elnézésért esedezem, de kegyed nem Leonora asszony?
ELEONORA De igen, az vagyok.

LELIO Emlékszik talán, kegyed játszott az egyik drámámban!
ELEONORA Hol, merre? Nem emlékszem.
LELIO Firenzében.
ELEONORA Mi volt a darab címe?
LELIO A megcsúfolt Dido.

ELEONORA Igaz, igaz, most már tudom. A címszerepet játszottam. Az impresszárió bele is bukott a dologba, a silány librettó miatt. LELIO Akkoriban mindenki úgy mesélte, hogy az egész a primadonna balfogásai miatt történt; egyébként, ahogy önnek tetszik.
BEATRICE Kegyed tehát vígoperákban lép fel?
ELEONORA Igen, asszonyom, néhanapján.
BEATRICE A komédiásokat pedig azért szereti, mert a bohóckodásai-
kon jókat nevet?
ELEONORA Úgy vagyok vele, hogy nagyon rokonszenvesnek tartom az önök munkálkodását, és szívesen csatlakoznék a társulathoz.
ORAZIO Beállna komédiásnak?
ELEONORA Én és a komédiázás!...
ORAZIO De hát mihez akarna kezdeni nálunk?
ELEONORA Intermezzókat énekelhetnék.
ORAZIO Nagylelkű ajánlata igazán lekötölel.
ELEONORA Kísérőről majd magam gondoskodom, és kettőnk honoráriumát száz zecchinóval elintéztetnek tekinthetjük.
ORAZIO Valóban, a száz zecchino elegendő lesz?
ELEONORA Természetesen ehhez még hozzájön az utazás, a szállás, valami ruhaféle.
ORAZIO Igen, mindez elengedhetetlen.
ELEONORA Az intermezzókat mi hozzuk, a megállapodás szerint színhelyenként négyet adunk elő, amennyiben pedig többet óhajtanak, minden változás után megtoldják honoráriumunkat tíz zecchinóval.

ORAZIO Ez is rendben volna.
ELEONORA A zenekarnak teljesnek kell lennie.
ORAZIO Ez csak természetes.
ELEONORA Új ruhákra lesz szükségünk.
ORAZIO A szabó itt van a házban.
ELEONORA Az inasom néma szereplő, és megelégszik azzal, amit adnak neki.
ORAZIO Ezzel a szolgáló kérdését is megbeszéltük.
ELEONORA Úgy gondolom, akkor a dolog rendben van.
ORAZIO A lehető legnagyobb mértékben.
ELEONORA Akkor tehát...
ORAZIO Akkor tehát, hölgyem, nincs szükségünk önre.
MINDNYÁJAN (*jókedvűen*) Brávó, brávó!
ELEONORA Hogyan? Csupán ennyire becsül engem?
ORAZIO Mit gondol, asszonyom, a színészeknek, ahhoz, hogy sikert arassanak, szükségük van a zene segítségére? Sajnos hosszú időn keresztül művészetünk olyan mélypontra süllyedt, hogy a közönség megnyerése érdekében a zenéhez kellett folyamodni. De hála az égnek, mára mindenki kijózanodott. Most nincs szándékomban az énekmesterek érdemeit és hibáit részletezni, de annyit mondhatok, hogy akár zenész, akár komédiás, a művész akkor igazi művész, ha jól érti a mesterességét; a különbség csak annyi, hogy míg nekünk a színpadi fellépéshez az igénynek megfelelően kell szerepet tanulnunk, addig maguk, mint a papagájok betanulnak néhány áriát, és nagy erőlködések közepette csikarják ki a közönség elismerését. Tisztelt művésznő, őszinte hódolatom. (*EI*)

ELEONORA Ez az. A színészek a zeneművészek esküdt ellenségei.
PLACIDA Ez nem igaz, asszonyom, egyáltalán nem igaz. A színészek méltányolják az arra érdemes, tehetséges muzsikuskokat; mint ahogy az érdemes és tehetséges zenészek hasonlóképpen megbecsülik a tiszteletre méltó és jóra való színészeket. Amennyiben ön valóban szép hanggal lenne megáldva, nem ajánlkoznék arra, hogy intermezzókat adjon elő valamely komédiában. De ha ez sikerülne önnek, helyzete menten jelentősen megjavulna, mert sokkal kellemesebb az együttlét közepes színészekkel, amilyenek mi vagyunk, mint rossz muzsikuskokkal, akikkel eddig fellépett. Kedves zeneművésznő - ég áldja! (*EI*)

ELEONORA Ez a primadonna egyszer hercegnőt játszhatott, és most azt hiszi, hogy még mindig az.
BEATRICE Aminthogy ön is, mert valamikor a kezébe került valamely zenekönyv, azt hiszi magáról, hogy zeneművésznő. Elmúlt már az az idő, amikor a zene uralkodott a színházművészet felett. Mára a színház rangot szerzett magának, és ha korábban a közönség önöket csodálta, hozzánk pedig csak azért jött, mert nevetni akart, most az emberek azért keresik fel a színházat, mert élvezni akarják a komédiát, önöket pedig azért túrik, mert a koncerten jól kibeszélgethetik magukat. (*EI*)

ELEONORA Sokat engednek meg maguknak ezek a komédiások!
Nem gondoltam volna, uraim, hogy ilyen elbánásban lesz részem.
EUGENIO Bizonyára nem így fogadjuk kegyedet, ha másképpen viselkedik.

ELEONORA Mi, zeneművészek mindig ilyen hangon beszélünk.

EUGENIO Mi, színészek pedig erre így válaszolunk. (E)

ELEONORA Legyen átkozott a pillanat, mikor ide betettem a lábam.

PETRONIO Valóban rosszul tette, hogy idejött, és csodás lábait a komédia deszkáin koptatta.

ELEONORA Maga kicsoda?

PETRONIO A Dottore szerepét játszom a komédiában.

ELEONORA Komédia csinálta doktor.

PETRONIO Úgy vagyok doktor, ahogy kegyed színművésznő.

ELEONORA Ami annyit tesz: doktor, de minden tudás nélkül.

PETRONIO A kegyed esetében pedig azt jelenti: előadóművésznő, aki sem olvasni, sem írni nem tud. (E)

ELEONORA Ez már sok! Ha maradok, oda a jó hírem. Hé, szolgál, indulni akarok!

ANSELMO Művésznő, nem óhajt a színészekkel együtt ebédelni?

ELEONORA Ön nagyon jóra való, finom ember.

ANSELMO A házigazda nem én vagyok, de a direktor jó barátom, és ha én vezetem hozzá, szívesen fogja látni.

ELEONORA De a nők tiszteletlenül viselkednek majd velem!

ANSELMO A fontos az, hogy maga okosan viselkedjék, akkor ők is szívesen fogadják.

ELEONORA Menjén, szóljon a direktornak, és ha meghív, lehet, hogy engedek a rábeszélésnek.

ANSELMO Máris indulok. (Magában) Értem én: a zene úgy illik ehhez a hölgyhöz, mint a költészet Lelio úrhoz. (E)

LELIO Eleonora asszony, mi ismerjük egymást, sőt barátok is vagyunk, előttem nyugodtan beszélhet. Hogyan állnak az ön dolgai?

ELEONORA Rosszul. Annak az operának az impresszáriója, amelyben felléptem, tönkrement, elvesztettem a keresetemet, magamnak kellett fizetni az útiköltséget, és nincs egyebem, csak amit rajtam lát.

LELIO Hasonló helyzetben vagyok én is. De ha úgy dönt, ahogy én, meglátja, minden jóra fordul.

ELEONORA És ön hogyan döntött?

LELIO Elhatároztam, hogy felcsapok színésznek.

ELEONORA Hogy én ilyen mélyre süllyedjek?

LELIO Asszonyom, hogy áll étvágy dolgában?

ELEONORA Túlságosan is jól.

LELIO Én pedig még jobban. Menjünk most enni, és azután még beszélgetünk.

ELEONORA De a direktor engem nem hívott.

LELIO Ez nemis fontos. Menjünk, hiszen úriemberrel van dolgunk.

Biztos, hogy nem fogja kegyedet kiutasítani.

ELEONORA Igazán szorult helyzetben vagyok.

LELIO Én már túltettem magam rajta. Indulok, hogy hallgassam a kánelak csengését, hisz ez a világon a legszebb muzsika. ELEONORA (a szolgájához) Mit tegyünk?

SZOLGA Annyira gyötör az éhség, hogy nem állok a lábamon.

ELEONORA Menjünk, vagy maradjunk?

SZOLGA Az ég szerelmére, menjünk!

ELEONORA Túl kell tennem magam a szegénykezésem. De mihez fogok kezdeni azután? Engedjek a rábeszélésnek, és álljak be színésznőnek? Valahogy majd alkalmazkodom a színészekhez, hisz az egész csak komédia, és az is elképzelhető, hogy gyenge énekes-nőből közepes színésznővé fejlődöm. Hány pályatársam cselekednék hasonlóképpen, ha módjában lenne. Mégis jobb egy kis fáradozással kenyeret keresni, mint esetleg a közönség zúgolódását hallgatni. (Szolgájával együtt ebédelni indul)

HARMADIK FELVONÁS Első jelenet

Orazio és Eugenio

EUGENIO Most háta társulat valóban teljesnek mondható. A két hiányzó személyt Lelio úr és Eleonora asszony bizonyára pótolja.

ORAZIO Nem lehet tudni, csakugyan megállják-e helyüket a színpadon.

EUGENIO Először ki kell őket próbálni, de én úgy gondolom, beválnak majd.

ORAZIO Figyelni kell arra is, hogyan viselkednek. Az egyik feje a költésztől zúg, a másik füle pedig a zenétől, nem szeretném, ha rögeszméikkel sokat zaklatnának. Mindenki tudja, milyen fontosnak tartom,

hogy a társulaton belül békesség uralkodjék, s mennyivel többre becsülöm a nyugodt viselkedésű kollégát, mint az ügyeskedő, de zavaros fejűt, aki tehetségét rosszul kamatoztatja.

EUGENIO Így is kell! A társulat jó légköre nagymértékben hozzájárul a darabok sikeréhez. Ott, ahol a széthúzás, versengés, gyűlölködés és a féltékenység az úr, minden rosszul megy.

ORAZIO El nem tudom képzelni, mi vitte rá Eleonora asszonyt, hogy a színészi pályán próbálkozzék.

EUGENIO A szükség készíti, hogy megelégedjék ezzel a kis darab kenyérrel.

ORAZIO Ha egyszer újra egyenesbe kerül, úgy tesz majd, mint a többiek, és megfélelkezve a háláról, egy-kettőre hátat fordít nekünk.

EUGENIO Hiába, a világ már ilyen.

ORAZIO Pedig a hálátlanság nagy bűn.

EUGENIO Mégis mennyi a hálátlan ember.

ORAZIO Figyeljék Lelio urat, bizonyára most ötlei ki, hogyan bizonyítsa rátermettségét.

EUGENIO Most idejön, hogy előadja a mondókáját. Nem is zavarom.

ORAZIO Helyesen teszi, hogy elmegy. Keresse meg Eleonora asszonyt, és ha a költővel végeztem, kérje meg a művésznőt, hogy fáradjon ide.

EUGENIO A költő tehetségtelen, az énekesnő nevetséges. (E)

Második jelenet

Orazio, majd Lelio

ORAZIO Lelio úr súlyos léptekkel közelít. Talán valami jelenetet ad majd elő.

LELIO Elindultam, hogy kedvesem viszontlássam, de szerencsétlen vagyok, mert nem találtam, így mosta térre megyek, hátha ott rálelek.

ORAZIO Lelio úr, kivel óhajt beszélni?

LELIO Nem látja? Én most előadok.

ORAZIO Természetesen látom, de szeretném tudni, előadás közben kihez beszél?

LELIO Magamban beszélek. Ez egy személyes megnyilatkozás, egy monológ.

ORAZIO És ha önmagában beszél, akkor így fogalmaz: elindultam, hogy kedvesem viszontlássam? Ha az ember egyedül van, magában nem beszél így. Ön valószínűleg azért lép színpadra, hogy elmondja néhány embernek, merre jár.

LELIO Rendben van, akkor a közönséghez szólok.

ORAZIO Hát ez az. De nem tudja, hogy a közönséggel nem lehet beszélgetni? A színésznek, amikor egyedül van, azt kell képzelnie, hogy senki nem hallja, senki nem látja. A közönséghez beszélni megbocsáthatatlan véték, és semmiképp sem engedhető meg.

LELIO De ha egyszer minden rögtönző komédiás így tesz! Ha egyedül jelennek meg a színen, rendre elmondják a közönségnek, merre jártak vagy hová indulnak.

ORAZIO Nagyon rosszul teszik. nagyon rosszul, és semmiképpen nem szabad őket követni.

LELIO Akkor hát le kell mondani a monológokról?

ORAZIO Nem, a monológokra szükség van; a szív rejtettebb érzéseit így lehet legjobban érzékeltetni. Általuk lehet a közönséget megismertetni az alak természetével, és bemutatni a szenvedélyek következményeit és változásait.

LELIO De hogyan adják elő a monológokat, ha nem a közönséghez be-szélnek?

ORAZIO Nagyon egyszerű az egész. Hallgassa meg saját szövegét, szabályszerűen, természetesen. Ahelyett, hogy azt mondaná: jártam a kedvesemnél, de nem találtam, most elindulok, hogy meglátjam stb.... A helyes szöveg így szól: Hálátlan sors, ki megtagadtad tőlem az örömet, hogy otthonában viszontlássam a szerelmemem, add meg nekem, hogy ráleljek...

LELIO A piacon.

ORAZIO Ez egyre szebb! A piacon akarja megtalálni a kedvesét?

LELIO Igen, uram, a piacon. Úgy képzelem, hogy a kedvesem piaci árus, és ha nem szakított volna félbe, elmondtam volna, ki vagyok, kicsoda ő, hogyan szerettük meg egymást, és hogyan gondolom nyélbe ütni a házasságunkat.

ORAZIO És mindezt egyedül akarta felmondani? Jegyezze meg, hogy a komédia témáját sohasem adhatja elő egyetlen személy. Igazán valószínűtlen, hogy egy ember, aki magában beszél, egymaga mondaná el szerelmi viszontagságai történetét. A mi színészeink meg szokták, hogy az első jelenetben a témát vagy Pantalone magyaráz-

za el a Dottorénak, vagy a ház ura szolgájának, vagy éppen a ház úrnője a szolgálólánynak. A legjobb megoldás a komédiákban mégis az, ha a téma megismertetését több jelenetre osztják el, és így fokozatosan, lépésről lépésre világítják meg, a nézők örömére és meglepetésére.

LELIO Akkor hát, Orazio úr, lemondok arról, hogy rögtönözve játszom. Önök nem a szokott szabályokat követik a színpadon; és én mint kezdő az önök reguláját alig ismerem. Majd olyan darabban lépek fel, melynek szövegét megtanultam.

ORAZIO Ahhoz természetesen időre van szüksége, hogy aztán én is meghallgathassam.

LELIO Majd előadok egy részletet abból, amit én írtam.

ORAZIO Ez nagyon jó lesz, kezdje csak el, hallgatom.

LELIO A részlet egy verses komédiából való.

ORAZIO Mondja csak nyugodtan. De legyen őszinte, csakugyan ön írta?

LELIO Attól tartok, hogy nem.

ORAZIO Akkor kinek a műve?

LELIO Majd utána megmondom. Ebben a jelenetben az apa le akarja beszélni a lányát arról, hogy férjhez menjen.

Drága lányom, nekem mindennél kedvesebb, tudod, érted mennyit megtettem. Mielőtt a házassági kötelék még kezded szorosan gúzsba kötné, hallgasd meg, amit a házasság terhes súlyáról mondok. Szépség és fiatalság, a nő becses erényi, a házasságban egyre fognak, kopnak, és idő előtt elillannak. Jönnek a gyermekek, az aztán a kemény próba, hordani őket a szív alatt, majd világra hozni, nevelni és táplálni, mind olyan fáradtság, mely elrettent. És ki véd meg, mondd, ha férjed egyszer féltékeny lesz, és tiltja néked, mit ő majd másnál keres. Gondold meg, lányom, gondold meg jól, s ha meggondoltad, én akkor is, mint most, mikor jó tanácsot adok, veled örülök, mert az apád vagyok, s csak javadat akarom.

ORAZIO Ha jól meggondolom, ez nem hangzik versnek.

LELIO Valóban meg akar győződni róla, vajon igazi vers-e? Figyeljen, ha akarja, bizonyára felismeri. *(Szavalni kezdi a verset, hangsúlyozva a metrumot)*

ORAZIO Igaza van, ez csakugyan vers, de először nem tűnt annak. Kedves barátom, áruja el, ki a szerző?

LELIO Önnek azt tudni illenék.

ORAZIO Lehet, de akkor sem ismerem fel.

LELIO Az önök komédiaszerzője írta.

ORAZIO Hogyan lehetséges ez? Hiszen komédiát eddig még nem készített versformában?

LELIO Bizonyára nem volt hozzá kedve, de nekem, aki magam is poeta vagyok, átadta ezt a jelenetet.

ORAZIO Tehát ismeri őt?

LELIO Igen, ismerem, és remélem, egyszer én is eljutok oda, hogy hozzá hasonlóan komédiákat írjak.

ORAZIO Fiacskám, előbb legalább annyi évet kell eltöltenie a színházban, mint amennyit ő már eltöltött; akkor gondolhat majd arra, hogy valami hasonlóba kezd. Azt hiszi, ő egyik napról a másikra lett komédiaszerző? Csak lépésről lépésre haladt előre és jutott el addig, hogy a színházban és az életben végzett megfigyelések és hosszas tanulmányok után befogadják.

LELIO Mindent egybevetve, alkalmasnak tart a fellépésre?

ORAZIO Úgy vélem, megfelel.

LELIO Befogad tehát a társulatába?

ORAZIO Igazán szívesen látom.

LELIO Ha ez így van, én meg igazán örülök. Alig várom, hogy fellépjek, és inkább elállok a darabirástól, mert ahogy most végighallgattam, látom már: a komédirást csaknem annyi előírás szabályozza, mint ahány szóból a színdarab szövege áll. *(El)*

Harmadik jelenet

Orazio, majd Eleonora

ORAZIO Derűs fickó ez a fiatalember; kissé hóbortosnak tűnik, de a színpadon mindig szükség van valakire, aki a jelentősebb figurák mellé illeszthető.

ELEONORA Szolgálatára, Orazio úr.

ORAZIO Üdvözlöm, művész.

ELEONORA Azt kérem öntől, ne gyötörjön tovább. Tudom jól, hogy bemutatkozásom elég szerencsétlenül sikerült, és egy másik személy közbenjárására volt szükségem; de mindezt a zenés színház szokásaival tudom magyarázni. Hála a társulatbéli hölgyek magatartásának, gyengédségének, szerénységének, mindnyájukat szívből megszerettem. Látom már, mekkorát tévednek, akik azt hiszik, hogy a színésznők neveletlenek, és jövedelmüket részben a színpadi fellépésekből, részben házi elfoglaltságból szerzik.

ORAZIO Örülünk, hogy a színházból sikerült száműzni nemcsak a kifogásolható magaviseletű egyéneket, de mindenféle skandalumnak még a szagát is. Nem hallani többé trágár szavakat, disznó kifejezéseket, sértő párbeszédet. És elmaradtak a veszélyes tréfák, a kétértelmű gesztusok, a sikamlós jelenetek, mindaz, ami rossz példaként szolgálhat. Így hát előadásainkat még az ártatlan lányok is bátran látogathatják, nem lesznek méltatlan és erkölcsstelen mutatónyok szemtanúi.

ELEONORA Akkor hát szeretném, ha belőlem is színésznő lenne, és ehhez kérem szíves pártfogását.

ORAZIO Legtöbbet saját maga segíthet, ami annyit jelent, hogy sokat kell tanulnia, másokat megfigyelnie, a szerepeket jól ismernie, és ha mindezt a közönség tapssal jutalmazza, nem szabad elbizakodnia, és azt gondolnia, hogy kegyedből egy csapásra primadonna lett. A taps soha ne tévessze meg. Olykor félreértés is kiválthatja. Egyesek szokásból, mások szenvedélyből, néhányan lelkesedésből, sokan pedig kötelességtudatból tapsolnak, és igen sokan vannak, akik azért tapsolnak, mert a protektorok jól megfizették.

ELEONORA Nekem nincsenek ilyen pártfogóim.

ORAZIO Kegyed énekesnőként szerepelt, és nincs pártfogója?

ELEONORA Valóban nincs, és éppen ezért kérem az ön pártfogását.

ORAZIO Én vezetem ezt a társulatot, és mindegyik tagját egyformán kedvelem. Azt szeretném, ha mindegyikük sikeresen szerepelne, öregbítve saját maga és a direktor jó hírét. Éppen ezért senkivel szemben nem vagyok elfogult, különösen nem a nőkkel szemben, mert bármennyire kedvesek is, egymásra nagyon irigyek.

ELEONORA Arra sem szánja rá magát, hogy képességeimet a szubrett szerepkörben kipróbálja?

ORAZIO Erre mindenképpen sort kerítünk, mihielyt érdekeim azt kívánják, hogy meggyőződjem a kegyed rátermettségéről.

ELEONORA Előadok néhány recitativót, amit jól ismerek.

ORAZIO Csak arra kérem, ne kezdjen énekelni.

ELEONORA Csak szavalni fogom őket. Jelenetet fog hallani a Lelio úr által komponált Didóból.

ORAZIO Ez az a darab, ami csödbe vitte az impresszáriót?

ELEONORA Hallgassa csak: *(Orazio felé fordul és szavalni kezdi)*
Aeneis, a mesés Ázsiából...

ORAZIO Nagyon kérem, szíveskedjék a hallgatóság felé fordulni.

ELEONORA De nekem Aeneishoz kell beszélnem.

ORAZIO Jó, akkor úgy forduljon a közönség felé, hogy fejét a másik szereplő felé tartsa, valahogy így:

Aeneis, a mesés Ázsiából...

ELEONORA A zenés színpadon nem így magyarázták.

ORAZIO Igen, azt tudom, hogy önök kizárólag a kádenciákra figyelmeznek.

ELEONORA Aeneis, a mesés Ázsiából,
Vénusz kedvelt gyermeke,
E fáradt szempár egyetlen öröme
Látod, hogy szerencsés érkezésem
Táncolva ünneplik a tornyok?

ORAZIO Na, ebből ennyi elég, az ég szerelmére, ne is folytassa.

ELEONORA Miért, nem tetszik a stílusom?

ORAZIO Az előadásával elégedett vagyok, de nem tudom elviselni, hogy a Didóból vett gyönyörűséges és megindító sorokat ily nevetésségesen eltorzítsák. Ha tudtam volna, hogy Lelio úr így elcsúfítja a híres és tiszteletre méltó szerző drámáját, nem fogadtam volna fel a társulatomba. A jövőben majd óvakodni fog attól, hogy ilyen megoldáshoz folyamodjék. Sokkal nagyobb gonddal kell nyúlnunk a műveihez, ha már előadásából annyi hasznot húztunk.

ELEONORA Úgy gondolja tehát, hogy mint énekesnő majd beválok?

ORAZIO Kezdőnek elmegy. Hangja még bizonytalan, de a gyakorlat során majd egyenletessé válik. Vigyázzon, ejtse erősebben az utolsó szótagokat, hogy a szöveget jól lehessen érteni. Beszéljen könnyedén, de ne halkán, és a hangosabb részeknél erősítse fel a hangját és gyorsítsa a beszéd ritmusát. Óvakodjék attól, hogy énekelve beszéljen vagy szavaljon; természetesen adja elő mondókáját, ahogy azt beszélgetés közben teszi, mivel a komédia a természet tül-

körképe, és mindent valószerűen kell érzékeltetni. Ami a gesztust illeti, ennek is természetesnek kell lennie. A kézmozdulatok a szöveg értelméhez igazodjanak. Inkább a jobb kézzel és ne a ballal gesztikuláljon, és vigyázzon rá, hogy mindkét kezét egyszerre csak nagy felindulás, meglepetés, felkiáltás esetén használja. Ha mára szabályoknál tartunk, meg kell azt is jegyeznie, hogy ha a mondat elején valamelyik kezével mondókáját nyomatékosabbá tette, a mondat végén is csak ennek a kéznek szabad utoljára mozdulnia, sohasem a másiknak. Még egy nagyon fontos, de sokak számára homályos dologról szeretnék beszélni. Amikor egy másik szereplővel együtt játszik a színen, nagyon vigyázzon, hogy tekintete vagy gondolata el ne kalandozzék, ne nézelődjön a színpadon ide-oda, és a nézőtérre se pillantson, mert abból számos kellemetlenség származhat. Először is a közönség méltatlankodni kezd, és a szórakozott színészt vagy tudatlannak, vagy haszontalannak itéli. Másodsor: igen rossz hatással lesz arra a kollégájára, akivel együtt van a színen. És végül, ha valaki elveszti a beszéd fonalát, és a súgó szava váratlanul éri, játéka veszít könnyedségéből és természetességéből. Mindezek rontják a mesterség hitelét, és megbuktatják a színdarabot.

ELEONORA Megköszönöm a hasznos tanácsokat, és azon leszek, hogy a gyakorlatban is gyümölcsöztessék őket.

ORAZIO Ha ráér, és nincs fellépése, látogasson el a többi színházba is. Figyelje, hogyan játszanak a jó színészek, mert olyan mesterség a miénk, amit a gyakorlatban könnyebben meg lehet tanulni, mintha mindig a szabályokat tartanánk szem előtt.

ELEONORA Ez is nagyon bölcsen hangzik.

ORAZIO Még egy dologra szeretném figyelmeztetni, és azután indulnunk kell, hogy a színészek is elkezdhessék a komédia próbáját. Eleonora asszony, legyen jó barátságban mindenkivel, de túlságosan senkivel ne bizalmaskodjék. Ha a kollégáiról valami rosszat hall, ne törődjék vele, és ha olyasmi jut tudomására, ami kegyedre nézve sértő, ne higgye el, és feledkezzék meg róla minél hamarabb. Ami a szerepeket illeti, fogadja el, amit felkínálnak, s ne gondolja, hogy csak a terjedelmes szerep hozhat a színésznek dicsőséget. Jó legyen a szerep - ez a legfontosabb. Legyen megbízható, érkezzen korán a színházba, legyen kedves mindenkinek, és ha kegyeddel szemben valaki udvariatlan, ne vegyen róla tudomást; a hízélgés rossz tulajdonság, de a bölcs színlelés mindörökké becses erény marad. (E)

Negyedik jelenet

A Súgó, majd Rosaura és Dottore

SÚGÓ Kezdjük, uraim, mert az idő szalad, mindjárt itt az este. Rosaura és a Dottore következik.

DOTTORE Kislányom, mióta tart ez a te nagy szomorúságod? Miért titkolózol szerető apád előtt?

ROSAURA Az ég szerelmére, kérem, ne kínozzon.

DOTTORE Új ruhát akarsz? Elkészítettem. Szeretnéd, ha elutaznánk? Máris indulhatunk. Táncolni akarsz? Fényes bált rendezek. Férjted akarsz? Gondoskodom róla...

ROSAURA *(sóhajtván)* Aj-haj...

DOTTORE Igenis, szerzek én neked férjted. Mondd csak, kislányom, szerelmes vagy?

ROSAURA *(sírva)* Atyám, bocsássa meg gyengeségem, túlságosan is szerelmes vagyok.

DOTTORE Ugyan ne sírj már; igazán szívből sajnállak. Eladó sorban vagy, és én nem mulasztom el, hogy megvigasztaljalak, ha itt lesz az ideje. Mondd el hát nekem, ki az, aki miatt sóhajtozol?

ROSAURA Pantalone de Bisognosi úr fiát szeretem.

DOTTORE Ennél a fiatalbernél nem is választhatnál volna érdeme-sebbet. Igazán boldog vagyok. Ha ő is úgy kívánja, szívesen neki adlak.

ROSAURA *(sóhajtván)* Jaj...

DOTTORE Ahogy mondom, neki adlak.

Ötödik jelenet

Colombina és a fentiek

COLOMBINA Szegénykém! A szívem meghasad, amint látom, mennyire szenved.

DOTTORE Mi történt, Colombina?

COLOMBINA Egy szerencsétlen fiatalember járkal a ház ablaka alatt, fejét a falnak támasztja, és keservesen siránkozik.

ROSAURA Jaj, szerencsétlen lejemnek. Mondd meg már, ki az illető?

COLOMBINA A kedves Florinco úr.

ROSAURA Oh, én gyönyörűségem, szerelmesem, kedvesem. Apám-uram, legyen hozzám könyörülettel.

DOTTORE Tüstént mindent elrendezek. Indulj. Colombina, hívd ide, és mondd meg, hogy szeretnék vele beszélni.

COLOMBINA Máris megyek! Ha segíthetek a fiatalokon, magam is megvigasztalódom. (E)

ROSAURA Kedves atyám, hát ennyire szeret engem?

DOTTORE Egyetlen gyermekem vagy.

ROSAURA Beleegyezik tehát házasságunkba?

DOTTORE Beleegyezem, jó szíjjel.

ROSAURA Van azonban valami, ami nehezíti a dolgot.

DOTTORE Mi lenne az?

ROSAURA Florindo apja ellenkezni fog.

DOTTORE Ellenkezi? Miért?

ROSAURA Mert a jó öreg maga is szerelmes belém.

DOTTORE Ezt is tudom, de nem tartom fontosnak. Erre is találunk majd megoldást.

Hatodik jelenet

Florindo és a fentiek

COLOMBINA Íme, jön már. Majd belehal a nagy bánatba!

ROSAURA *(magában)* De gyönyörűséges szeme van, beleborsózik a hátam.

FLORINDO Kedves Dottore, bocsásson meg, de Colombina... Ugyan is Rosaura kisasszony... de még apám uram is... Elnézést kérek, de nem tudom, mit is mondjak.

DOTTORE Mindent értek, ön szerelmes a lányomba, szeretné feleségül venni, így van?

FLORINDO Nincs ennél hőbb vágyam.

DOTTORE Azt is hallottam azonban, hogy az ön édesapjának nevetséges óhajai vannak.

FLORINDO Valóban, az atyából fia vetélytársa lett.

DOTTORE Akkor hát nincs veszteni való időnk. Kissé észhez kell téríteni, hogy azután mindent rendbe lehessen hozni.

FLORINDO De hogyan?

DOTTORE Úgy, hogy tüstént megtartjuk az eljegyzést.

FLORINDO Mennyire boldoggá tesz!

ROSAURA Végre az én szívem is megnyugszik!

COLOMBINA Az enyimet pedig az irigység rágja.

DOTTORE Járjunk tehát a végére. Nyújtsatok egymásnak kezeketek.

FLORINDO Szívemmel együtt adom át.

ROSAURA Íme, az enyém, hűségem jeléül.

Megfogják egymás kezét

COLOMBINA Mily aranyosak, micsoda gyönyörűség... Összefut a nyál a számban.

Hetedik jelenet

Pantalone és a fentiek

PANTALONE Mi ez? Mi történik itt?

DOTTORE Pantalone úr, jóllehet kegyed nem méltatott rá, hogy velem tárgyaljon, tudomásomra jutott az ön szándéka, és így önkéntelenül is a kedvére tettem.

PANTALONE Miféle szándékot emleget?

DOTTORE Hogyan? Hát nem ön kérte meg a lányom kezét?

PANTALONE Megkértem, de nem a fiamnak.

DOTTORE Akkor hát kinek?

PANTALONE Magamnak, magamnak.

DOTTORE Soha nem gondoltam volna, hogy ilyen élemedett korban ehhez fogható dőreségre vetemedik. Nézze el nekem, ha félreértetem, de az ön fia és a lányom mégis ennek köszönhetik, hogy egybe-kelhetnek.

PANTALONE Ebből semmi nem lesz.

DOTTORE De mennyire, hogy lesz. Ha ön nem is ért egyet, majd én mondom ki a döntő szót. Ön és a kedves fia beleszeretett a lányomba, tehát vagy az apa, vagy a fia feleségül veszi őt. Ami engem illet,

szívesen vettem volna akármelyiket. Minthogy azonban a fiú fiatalabb, lába pedig fűgőbb, ő érkezett a célba elsőként - míg ön, hajlott kora miatt, nem bírta szusszal, és menet közben lemaradt.

COLOMBINA Így jár az öregember! Néhány lépés, és máris leáll, hogy kifújja magát.

PANTALONE A szemébe mondom, ez galádság! Nem járja, hogy tisztességes férfi holmi kerítőként segítsen leányának egy úriember fiának elcsábításában.

FLORINDO (*Pantalónénak*) Ugyan, apám, ne izgassa fel magát.

DOTTORE Tisztességes férfi nem vetemedik arra, hogy visszaéljen a barátsággal és a vendégszeretettel, és elcsábítsa jó barátja lányát.

ROSAURA (*a Dottorénak*) Az ég szerelmére, ne veszekedjenek.

Nyolcadik jelenet

Lelio, Tonino és a fentiek

LELIO Nagyszerű, uraim, igen elégedett vagyok. Ez a jelenet valóban jól sikerült. A társulat igazgatója szerint a színház megújult, a játékhoz minden érdemes szabályt figyelembe vesznek. Én mégis úgy találok, hogy itt valami hibádzik: ezt nem lehet megcsinálni!

EUGENIO Miért ne lehetne? Ön szerint hol a hiba?

LELIO Ilyen összevisszaságot nem szabad a nézők elé vinni. TONINO Tulajdonképpen ki ez az úr? Tán ő rendez a komédiát? VITTORIA Bizony az úr híresen - éhes poéta. (*Közben jelzi is, hogy nagyétkű ember*)

PANTALONE Emlékeztetből fújja Vergilius Eklógáit.

LELIO Fújom vagy sem, egyre megy. Azt viszont állíthatom, hogy ez a jelenet csapnivaló.

Kilencedik jelenet

Orazio és a fentiek

ORAZIO Mi történik itt? Még nem végeztek a próbával?

PLACIDA Már csaknem befejeztük, amikor Lelio úr kijelentette, hogy a jelenet rossz.

ORAZIO És mi a kifogása, Lelio úr?

LELIO Tudomásom szerint Horatius a Poétikában azt írja elő, hogy a színen egyszerre három személynél több nem tartózkodhat, ebben a jelenetben pedig ötven vannak.

ORAZIO Bocsásson meg, de mondja meg annak, akitől ezt hallotta, hogy Horatiust nem így kell érteni. Ő ezt mondja: „Nec quarta loqui persona laboret.” Van, aki így értelmezi ezt: a színpadon három személynél több ne tevékenykedjék. Ő viszont azt akarta mondani, hogy ha négyen vannak jelen, akkor a negyedik ne okozzon zavart, mint ahogy ez az improvizált jelenetekben gyakran történik; ott, ha négy vagy öt figura van a színpadon, mindjárt zűrzavar támad. Egyébként lehet a színen egyszerre nyolc vagy tíz személy is, ha jól betartják a szabályt, hogy idejében szólaljanak meg, anélkül, hogy a többieket zavarnák. Ebben egyébként a legjobb szerzők is megegyeznek; köztük éppen azok, akik az ön által idézett Horatius-részletet tolmácsolták.

LELIO Akkor hát ezt is rosszul mondtam...

ORAZIO Amikor az antik szerzők által felállított szabályokról beszélünk, két dolgot kell szem előtt tartanunk. Az egyik, hogy írásaik valódi értelmét keressük meg, a másik pedig, hogy vajon vonatkoztatható-e tanításuk ami korunkra is, mert ahogy idővel megváltozik az öltözködés, az étkezés vagy a társalgás módja, ugyanúgy a komédiára vonatkozó régi szabályok is érvényüket veszítik.

LELIO Így fog megváltoznia mai ízlés is; és azok a vígjátékok, amelyek most hatalmas sikert aratnak, éppúgy elavulnak, mint a szobor, Az álherceg vagy a Madame Pattafia című commedia dell'arte-darab.

ORAZIO A vígjátékok a sok újra- és újrafeldolgozás miatt válnak elavulttá, de a komédiázás módja, remélem, egyre tovább fejlődik. A valóságghú figurák mindig tetszést aratnak, és ha az alapjellemeik száma nem is végtelen, végtelenül sokféle változatuk lehet, mivel minden egyes erény, jó vagy rossz tulajdonság, erkölcsi magatartás, helyes vagy helytelen szokása körülményektől függően más és más színezetet kaphat.

LELIO Tudja, mi tetszik nekem a színházban?

ORAZIO Hadd hallom.

LELIO A kritika.

ORAZIO Csak mérsékelt legyen. Olyan, ami az általánost veszi célba és nem az egyedit, a bűnt és nem a bűnöst. Tiszta kritika legyen, és ne hajljon szatírába.

VITTORIA Igazgató úr, engedelmével, vagy hagyja, hogy befejezzük a próbát, vagy engedélyezze, hogy távozzunk.

ORAZIO Igaza van. Újdonsült színészünk rosszra szoktat. (*Lelióhoz*) A próbát nem szokás ám megzavarni vagy félbeszakítani!

LELIO Azt hittem, azzal, hogy Florindo és Rosaura összeházasodik, már befejezték. Hiszen köztudott, hogy a komédiák házassággal szoktak végződni.

ORAZIO Nem mindegyik.

LELIO De a legtöbb igen.

TONINO Orazio uram, én ebben a darabban hamarabb végzek, mint a többiek, engedje meg, hogy elmondjam a magamét, és utána elmesélsek.

ORAZIO Jó, tegyen, ahogy tetszik.

Tizedik jelenet

Súgó és a fentiek

SÚGÓ Az ördögbe is! Mikor végzünk már ezzel az átkozott komédiával?

ORAZIO Maga mindig csak rikácsol. Amikor próbálunk, azt szeretné, ha minden úgy menne, mint a karikacsapás. Ha pedig már zajlik az előadás, és a színpad mögül egy hangot hall, úgy felforrtan, hogy az egész nézőtér arra figyel.

SÚGÓ Ha morgolódom, megvan rá az okom. A színpad tele van emberekkel, akik állandóan zajonganak. Csodálkozom is, miért engedi meg a nézőknek, hogy feljöjjenek a színpadra, úgy, hogy ott még mozdulni sem lehet.

EUGENIO Nem tudom megérteni, mi örömet lelnek abban, hogy a darabot a színpadról nézhetik.

VITTORIA Azért teszik, mert nem akarnak a nézőtérre ülni. EUGENIO Pedig a nézőtérrel sokkal élvezetesebb az előadás, mint a színpadról nézve.

VITTORIA Ez igaz, de egyesek a páholyokból leköpdösik a földszinten ülőket.

ORAZIO Ha a színházakban biztosítani akarjuk a rendet, meg kell nevelni a közönséget.

EUGENIO Hiányzik itt más is, amit most nem merek kimondani.

ORAZIO Egymás között vagyunk, nyugodtan beszélhet.

EUGENIO Meg kellene tiltani, hogy az emeleten akkora zajt csapjanak.

ORAZIO Ez nagyon nehezen megy.

EUGENIO Hogy őszinte legyek, nagy teher a színész számára, ha úgy kell játszania, hogy bármennyire is erőlködik, a nézők lármájától alig hallja a saját hangját.

VITTORIA A közönséggel csínján kell bánni. Mit lehet tenni, ha olykor füttyülni vagy éppen kukorékolni kezdenek. A fiatalok jókedvűek; meg kell őket érteni.

ORAZIO Sajnálom, ha másokat zavarnak.

PETRONIO És mi van akkor, ha az ásitást is hallani lehet?

ORAZIO Az annyit jelent, hogy a darab nem tetszik.

PETRONIO Alkalomadtán csupán rosszindulatból is megteszik, különösen a bemutatás után, az első előadásokon, ha a darabot meg akarják buktatni.

LELIO Tudja, mit énekelnek azok, akik komédiát mennek nézni?

A következő kis dalocskát:

Kedves uram, nincs kegyelem,
Eljöttem, hogy a pénzem költszem,
Igy mihez kedvem van, azt teszem.

SÚGÓ Mehetek tovább, vagy várjak még?

TONINO Menjen csak, menjen, különben én küldöm el valahová.

SÚGÓ Hogy beszél ez a Pantalone?

TONINO Úgy, hogy a számat nyitogatom.

SÚGÓ Jól jegyezze meg, viselkedjék velem tisztességesen, különben megbánja. A legnagyobb sületlenségeket mondatom el magával a színpadon, ha nem változtat a viselkedésén. A színészek csak úgy aratnak sikert, ha a súgó időben a segítségükre siet.

ORAZIO Az bizonyos, hogy sok minden hozzájárul az előadások sikeréhez.

SÚGÓ (*a súgólukból*) Tudom, nem akarja, hogy a kedves fia... (*Erősebben*) Tudom, nem akarja hogy a kedves fia...

TONINO Dottore, maga következik.

DOTTORE Igen, itt vagyok. Tudom, nem akarja, hogy a kedves fia megházasodjék, mert ön is szerelmes a lányomba; ez azonban olyan gyengeség, mely nem méltó sem a jelleméhez, sem pedig a korához. Rosaurát sohasem lehetne rávenni, hogy önhöz menjen feleségül; az ön szerelme tehát haszontalan érzés, és az igazság azt

diktálja, hogy tegyen a fia kedvére. Ha valóban szereti Rosaurát, hozza meg az áldozatot, és mint tisztességes, okos és bölcs ember, engedje őt át annak a fiatalembernek, aki boldoggá és megelégedetté teheti; elégtétele az lesz, hogy boldogságukat önnek köszönhetik.

PANTALONE Legyen hát. Úriember, tisztességes ember vagyok, kedves nekem ez a kislány, és ennek a szeretetnek bizonyosságát is akarom adni. Florindo feleségül veszi az ön lányát, mert szenvedélyének olyan tanújelét adta, amit soha nem fogok elfelejteni; és nem válok a kockázatot, hogy vele élve pokollá tegyem a saját életem. Florindo fiam, az ég áldjon! Vedd el feleségül Rosaurát, amint azt megérdemli, maradj itt a házban vele és a jó édesapjával, addig, amíg én élek; meglátod, tisztességesen és méltányosan fogok gondoskodni rólad. Kedves menyem-lányom, mivel nem érzett irántam hajlandóságot, legyen jó szívvel a fiamhoz, szeresse és óvja őt, és nézze el egy öregember gyengeségét, akit nem is annyira a kegyed szépsége, mint inkább becses erényei bővöltek meg. Kedves Dottore, fáradjon el hozzám, vessünk papírra mindent. Ha valamire még szüksége lenne, pénzre például, rendelkezék velem. Semmilyen költség nem számít, mindent megteszek, csak ebbe a házba nem teszem be többé a lábam. Jaj, úgy érzem, nem bírom tovább, megszakad a szívem (E).

ROSAURA Szegény jó papa, megcsik a szívem rajta.

Utolsó jelenet

Brighella, Arlecchino és a fentiek

ARLECCHINO Colombina, törődjünk végre a magunk boldogságával, add hát a kezed.

BRIGHELLA Colombina nem bánhat így el Brighellával.

LELIO Így ér véget az én darabom is, amit Orazio úr nem akart meghallgatni. *(Papírokat vesz elő és olvassa)* Florindo elveszi Rosaurát, Arlecchino Colombinát, és esküvővel zárul a játék.

ORAZIO Csak úgy szárnyai a kegyed képzeletel!

LELIO Sőt mi több, még azt is...

GIANNI Orazio úr, próbálunk még?

ORAZIO Nem, mára elég lesz.

GIANNI *(leveszi a maszkját)* Igazán megkímélhetett volna ennyi fáradtságtól.

ORAZIO Miért mondja ezt?

GIANNI Mert ilyen jeleneteket még álomban is eljátszom.

ORAZIO Ne beszéljen így, Arlecchino. A jó színésznek elég néhány pillanatot, hogy figyelmet keltsen. Ha a játék gördülékeny, a hatás két-

szeres, és minél kurtább egy jelenet, annál jobban tetszik. Arlecchino beszéljen keveset, de időben szólaljon meg. Mondókája legyen találó, rövid és csípős. Nem baj, ha néhány szót torzít, de ne fordítse el a szöveget, amint azt a Zannik oly gyakran megteszik. Belülről kell létrehozni az alakot, ehhez azonban tanulnia kell.

GIANNI Elnézést, de alkotni tanulás nélkül is lehet.

ORAZIO Hogyan?

GIANNI Ahogyan én teszem: megnősülök és utódokat nemzek. *(E)*

ORAZIO Ez bemondásnak sem rossz.

PLACIDA Ha nem próbálunk már, akkor én is búcsúzom.

ORAZIO Indulunk mindnyájan.

EUGENIO A mi jó igazgatónk meghív bennünket.

ORAZIO Uraim, legyen szerencsém.

LELIO Befejezőként még egyetlen dolgot szeretnék mondani, azután végeztem.

ORAZIO Tessék, hallgatom.

LELIO Én a történetet egy szonettel fejeztem be, szeretném hallani az ön véleményét, helyes vagy helytelen megoldás-e ez?

ORAZIO Olykor szonettel is végződhet a darab, máskor azonban a szonett nem illik a komédiához. Néha ami szerzőnk is szonettel fejezi be a darabot; ez olykor indokolt, máskor azonban bátran elhagyhatta volna. Itt van például a Bűbájos asszony, amely a tanulság ismertetésével fejeződik be; ide könnyen lehet szonettet illeszteni. A tisztességes lányt Bettina koccintása zárja, melyet ő szonettformában ad elő, a Jó feleségben a befejező szonett azt magyarázza el, milyen legyen a jó feleség. A furfangos özvegy és a Két velencei iker című komédiában elmaradhatott volna a verzeset; más esetekben pedig szerzőnk egyáltalán nem is írt szonettet, mert teljesen értelmetlen és haszontalan lett volna.

LELIO Azt hiszem, tévedett az önök poétája.

ORAZIO Ő is ember, éppen úgy tévedhet, mint más, de én magam nemegyszer hallottam tőle, hogy remegés fogja el arra a gondolatra, hogy komédiát kell írnia, melyet színpadi előadásra szántak. A komédia, mint mondja, nehéz műfaj, és ő egyáltalán nem áltatja magát azzal, hogy már ismeri a mesterség minden csinját-bínját; csak azért elégedett, mert néhány értelmes és szellemes embert arra ösztönzött, hogy egy napon az olasz színháznak dicsőséget szerezzen.

PLACIDA Orazio úr, nagyon fárasztó így állodogálni; befejezte már a csevegést?

ORAZIO Valóban induljunk végre. A próbát befejeztük. És úgy vélem, hogy mindaz, amit itt elmondunk és megvitattunk, elegendő ahhoz, hogy közönségünk megtudja: milyen is a velencei komédia.

VÉGE

